

Una mirada antropològica per a l'arxivística i els projectes de cooperació internacional en matèria d'arxius

Judit Tió Guiteras

2023

Aquest llibre està basat en el Treball Final de Màster que l'autora va elaborar i presentar al curs 2022-2023 al Màster en Arxivística i Gestió de Documents de l'Escola Superior d'Arxivística i Gestió de Documents (ESAGED) de la Universitat Autònoma de Barcelona.

Directora del treball: Dra. Remei Perpinyà Morera

El treball va ser guardonat amb el Premi al Millor Treball Final de Màster del curs 2022-2023 que atorguen l'ESAGED i l'AAC.

Com citar aquest article:

Tió Guiteras, Judit (2023). *Una mirada antropològica per a l'arxivística i els projectes de cooperació internacional en matèria d'arxius*. Treball Final de Màster del Màster d'Arxivística i Gestió de Documents de l'Escola Superior d'Arxivística i Gestió de Documents. <https://www.uab.cat/web/recerca-i-consultoria/publicacions-de-l-escola/publicacions-de-recerca-en-arxivistica-i-gestio-de-documentos-1345788631286.html>

Màster en Arxivística i Gestió de Documents
Escola Superior d'Arxivística i Gestió de Documents
Col·lecció: Treball Final de Màster

ISBN: 978-84-09-61425-7

Data: Curs 2022/2023

Es permet la reproducció total o parcial, la distribució, la comunicació pública de l'obra i la creació d'obres derivades, fins i tot amb finalitats comercials, sempre i quan aquestes es distribueixin sota la mateixa llicència que regula l'obra original i es reconegui l'autoria de l'obra original.

Una mirada antropològica per a l'arxivística i els projectes de cooperació internacional en matèria d'arxius

Resum

En aquest treball es plantegen un conjunt de reflexions al voltant de l'arxivística i la gestió documental com a disciplina i les seves possibilitats d'aplicació en diferents contextos socials, a partir del diàleg amb l'antropologia social i cultural i de l'anàlisi crítica dels projectes de cooperació internacional en matèria d'arxius. En primer lloc, es dibuixa un marc teòric que revisa de manera crítica la seva història i desenvolupament acadèmic, tracta els reptes i oportunitats que ofereix el treball amb els anomenats *arxius comunitaris* i proposa la incorporació d'enfocaments i mètodes de treball propis de l'antropologia. En segon lloc, s'analitza el projecte de cooperació d'Arxivers sense Fronteres amb l'Arxiu Nacional Sahrauí per comprendre en major profunditat què entra en joc en l'àmbit de la solidaritat i la cooperació en arxivística i quines oportunitats de millora presenta. Finalment, es proposen algunes línies de treball per a l'afinament de la perspectiva sociocultural de l'arxivística en aquest tipus de projectes.

Paraules clau:

Arxivística, arxius comunitaris, antropologia, etnografia, activisme, cooperació internacional, Arxivers sense Fronteres, Arxiu Nacional Sahrauí.

Una mirada antropológica para la archivística y los proyectos de cooperación internacional en materia de archivos

Resumen

En este trabajo se plantean un conjunto de reflexiones en torno a la archivística y la gestión documental como disciplina y sus posibilidades de aplicación en diferentes contextos sociales, a partir del diálogo con la antropología social y cultural y del análisis crítico de los proyectos de cooperación internacional en materia de archivos. En primer lugar, se dibuja un marco teórico que revisa de forma crítica su historia y desarrollo académico, trata los retos y oportunidades que ofrece el trabajo con los llamados *archivos comunitarios* y propone la incorporación de enfoques y métodos de trabajo propios de la antropología. En segundo lugar, se analiza el proyecto de cooperación de Archiveros sin Fronteras con el Archivo Nacional Saharaui para comprender en mayor profundidad qué entra en juego en el ámbito de la solidaridad y la cooperación en archivística y qué oportunidades de mejora presenta. Por último, se proponen algunas líneas de trabajo para atender a la perspectiva sociocultural de la archivística en este tipo de proyectos.

Palabras clave:

Archivística, archivos comunitarios, antropología, etnografía, activismo, cooperación internacional, Archiveros sin Fronteras, Archivo Nacional Saharaui.

An anthropological perspective for archival science and international cooperation projects on archives

Abstract

This paper presents a set of reflections on archival science and recordkeeping and its possibilities of application in different social contexts, based on a critical analysis of international cooperation projects in the field of archives and in dialogue with social and cultural anthropology. Firstly, I draw a theoretical framework that critically reviews the history and development of archival science, considers the challenges and opportunities presented by working with the so-called *community archives* and proposes the incorporation of anthropological approaches and methods. Secondly, I carry out an analysis of the Archivists Without Borders and the Saharawi National Archive cooperation project, in order to understand in greater depth what comes into play in the field of solidarity and cooperation in the archival field and what opportunities for improvement it presents. Finally, I propose some work lines to address the sociocultural perspective of archiving in this type of projects.

Keywords:

Archival science, community archives, anthropology, ethnography, activism, international cooperation, Archivists without Borders, Saharawi National Archive.

Índex de continguts

Agraïments.....	7	3. 2. Anàlisi del projecte	43
1. Introducció	8	3. 2. 1. Constitució i especificitats de l'Arxiu Nacional Sahrauí	43
1. 1. Objectius i hipòtesi de partida	9	3. 2. 2. L'activitat inicial d'Arxivers sense Fronteres.45	
1. 2. Abast i metodologia.....	10	3. 2. 3. La continuïtat del projecte i problemàtiques experimentades	47
2. Reflexions teòrico-metodològiques: arxivís- tica i antropologia	12	3. 2. 4. Reflexions finals dels/les cooperants i valoració del projecte	50
2. 1. Introducció.....	12	4. Propostes interdisciplinàries per a projec- tes de cooperació en matèria d'arxius.....	53
2. 2. El paradigma de ciència arxivística	15	5. Conclusions	58
2. 3. Arxius comunitaris.....	21	6. Bibliografia.....	60
2. 4. Antropologia, etnografia i activisme crític	26	6. 1. Fonts primàries	60
2. 4. 1. Consideracions antropològiques i etnogràfi- ques clau	26	6. 2. Fonts secundàries.....	61
2. 4. 2. Perspectiva crítica en l'activisme.....	30	Annex 1. Glossari	68
2. 4. 3. Casos etnogràfics i experiències de recerca.	33	Annex 2. Qüestionari sobre el projecte de coo- peració d'Arxivers sense Fronteres amb l'Arxiu Nacional Sahrauí	79
2. 5. Conclusions.....	36		
3. Cas d'estudi: el projecte de cooperació d'Ar- xivers sense Fronteres amb l'Arxiu Nacional Sahrauí.....	39		
3. 1. Introducció al cas d'estudi	39		
3. 1. 1. Els projectes de cooperació internacional en matèria d'arxius a Catalunya	39		
3. 1. 2. El projecte de cooperació amb l'Arxiu Nacional Sahrauí	41		

Agraïments

Vull dedicar un sincer agraïment a totes les persones que han fet possible l'existència d'aquest llibre:

A la Remei Perpinyà, directora del TFM, pel seu suport, dedicació i càlid acompanyament durant tot el procés.

A Arxivers sense Fronteres, per la seva predisposició i col·laboració, i molt especialment a la Núria Carreras, en Jordi Amigó, la Blanca Verdaguer i en Joan Domingo, per prestar-se a fer entrevistes tan amablement i proporcionar-me el material de base per a la recerca.

Als companys de l'Arxiu Nacional de la República Democràtica Àrab Sahrauí, per la seva participació i ràpida resposta a totes les qüestions plantejades.

A l'Associació de Professionals de l'Arxivística i la Gestió de Documents de Catalunya i a l'ESAGED, per incentivar la recerca en arxivística i gestió documental amb la mirada àmplia i per fer possible aquesta publicació.

Als meus amics i companys de classe, ara també companys de professió, pel seu recolzament de principi a fi. Especialment a la Sandra, l'Aleix i la Judith.

I sobretot, als meus pares, a qui els hi dedico el llibre, per caminar sempre al meu davant i al meu costat.

1. Introducció

L'arxivística és una disciplina amb un enorme potencial d'aplicació, i així ho demostra la seva actual expansió acadèmica i professional a escala internacional. Com s'ha pogut comprovar en els darrers anys, els coneixements, les competències, els perfils professionals i les possibilitats que s'obren davant dels ulls de la professió són cada vegada majors i més diversos, responent a les necessitats canviants de les societats de la informació i d'un món cada vegada més globalitzat.

En paral·lel a l'esforç d'allunyar-se de la seva tradicional associació amb la Història i de reivindicar un perfil professional propi, l'arxivística ha plantejat noves formes d'entendre i de treballar el seu objecte d'estudi, entrant en diàleg amb les ciències i les tecnologies de la informació i la computació, i avançant cap a un escenari de major estandardització internacional, en consonància amb les necessitats organitzatives, jurídiques i tecnològiques dels entorns en els que opera.

No obstant, convé no oblidar i reivindicar les complementarietats que també poden oferir les ciències socials en l'enfocament i tractament del propi objecte d'estudi. Perquè què passa quan les percepcions, necessitats i expectatives que tenen altres societats en relació amb els seus arxius no encaixen amb la manera d'entendre i de fer

les coses de l'arxivística “estandarditzada”? Com podem plantejar-nos com a professionals ajudar a les comunitats a organitzar i gestionar els seus arxius si no prenem en consideració el que és social i culturalment important per aquestes? Estem preparats/des per abordar aquests elements aparentment aliens a la pràctica professional i convertir-los en oportunitats per reflexionar i revisar les actuacions que duem a terme?

En aquest treball s'aprofundeix en tots aquests interrogants, examinats a la llum de la vessant activista de la professió i de la manera com es dissenyen i s'executen els projectes de cooperació internacional en matèria d'arxius. Tal com s'argumentarà al llarg de les següents pàgines, l'arxivística i la gestió documental no poden concebre's com una pràctica neutral o com un exercici aliè a la resta d'aspectes d'una societat, i aquest és un tema especialment agut i visible en projectes de salvament de fons documentals en risc derivats de situacions de conflicte, catàstrofes naturals, interessos geopolítics i/o altres factors de caire sociocultural.

Els projectes de cooperació que s'emprenen donada la fidelitat dels/les arxivers/es amb la solidaritat internacional, la defensa i la preservació del patrimoni documental, l'accés a la informació, la transparència, els drets humans, la identitat i la memòria històrica, es veuen travessats ine-

vitablement tant per dinàmiques locals i globals com per biaixos de pensament propis que condicionen l'exercici professional en els diferents contextos d'actuació.

Atenent això, i des de la voluntat de contribuir en la missió d'aquest tipus de projectes, en aquest treball es proposa recórrer a alguns aprenentatges i eines que utilitza l'antropologia social i cultural com a disciplina bolcada a la comprensió de la diferència, que ens permetrien assegurar que, com a professionals de l'arxivística, entenem veritablement les connexions entre les persones i els documents i gestionem els arxius de manera coherent per la societat o comunitat a la que pertanyen.

De manera relacionada, en aquest treball es reflexiona críticament sobre la manera com estem teoritzant l'arxivística des de l'examinació del paradigma clàssic en el que es fonamenta, i es consideren nous enfocaments teòrics i pràctics que ja estan sent aplicats a dia d'avui, especialment en el món australià i anglosaxó, per tal d'estendre els seus límits i cultivar nous propòsits des de la perspectiva social de la professió.

1. 1. Objectius i hipòtesi de partida

En aquesta recerca es plantegen els següents objectius:

1. Aportar una reflexió fonamentada i crítica sobre l'activisme i els projectes de cooperació internacional en

l'àmbit dels arxius des de la teoria arxivística i des de l'antropologia social i cultural.

2. Analitzar un cas de cooperació internacional a la llum de les qüestions plantejades i des de l'experiència dels seus participants.
3. Proposar una sèrie de línies de treball a tenir en compte durant el disseny i execució de projectes de cooperació.

Es parteix de la hipòtesi que incorporar la perspectiva etnogràfica en l'arxivística pot millorar la qualitat i l'eficàcia de les intervencions que es plantegen a nivell comunitari, assegurar la correcta gestió i continuïtat d'aquests arxius al llarg del temps i, en últims termes, enfortir els valors que fonamenten la professió a dia d'avui.

En altres paraules, es considera que només per mitjà de la comprensió i de l'activació d'allò que és important pels grups socials en relació amb els seus arxius poden plantejar-se actuacions veritablement efectives, assegurant que els seus protagonistes i usuaris adquireixen un rol actiu en la gestió del propi coneixement i patrimoni documental. Pel contrari, si les intervencions professionals impliquen una transmissió unilateral de coneixements, mètodes i recursos per a l'assimilació d'altres arxius i pràctiques a les nostres realitats i necessitats de gestió

documental particulars, es poden acabar imposant criteris que no només poden no funcionar, sinó que també posen en perill la diversitat del patrimoni documental i les múltiples maneres en com aquest es configura i significa per a cada comunitat.

1. 2. Abast i metodologia

Tot i que les reflexions que es plantegen aquí tenen una mirada àmplia, s'ha decidit acotar la recerca a l'estudi d'una activitat professional determinada com és l'activisme i la seva manifestació en els projectes de cooperació, concretament els que provenen de Catalunya i Espanya i tenen una projecció internacional.

Si bé és evident que existeix diversitat cultural dins la nostra societat, el cert és que els projectes que s'emprenen juntament amb comunitats del Sud Global són especialment il·lustratius de les problemàtiques i oportunitats de millora que presenta actualment l'activisme en l'àmbit de la cooperació i la solidaritat internacional.

Per aquest motiu, donada la rellevància i trajectòria d'Arxivers sense Fronteres -d'ara endavant, «AsF»- com a associació capdavantera en aquest àmbit, s'ha decidit seleccionar com a cas d'estudi un dels seus projectes de cooperació més extensos i probablement més suggeridors per aquesta recerca. Es tracta del projecte de cooperació amb l'Arxiu Nacional de la República Democràtica Àrab

Sahrauí -d'ara endavant, «Arxiu Nacional Sahrauí» o «Arxiu de la RASD»-, iniciat l'any 2006 i encara actiu a dia d'avui.

Aquesta selecció respon, d'una banda, a la voluntat de posar en evidència les oportunitats que brinda la mirada antropològica en el plantejament i execució de projectes arxivístics impregnats de diversitat sociocultural, i d'altra banda, a qüestions més pràctiques relacionades amb la proximitat, temporalitat i abast del projecte escollit, així com el seu encaix amb els objectius del treball.

A fi de corroborar la hipòtesi plantejada, l'enfocament metodològic consisteix en una aproximació qualitativa basada en la recollida i l'anàlisi de fonts primàries i secundàries: recerca bibliogràfica, anàlisi d'informació i documentació del projecte, realització d'entrevistes semiestructurades i enviament d'un qüestionari de preguntes semiobertes als principals interlocutors. És l'estratègia que s'ha considerat més adient tenint en compte la temàtica i la finalitat perseguida, al tractar-se fonamentalment d'un exercici de reflexió i d'anàlisi que requereix de la mirada qualitativa pròpia de les ciències socials.

El treball es compon de tres grans apartats: en primer lloc, es planteja un marc teòric que aporta fonament bibliogràfic i emmarca la proposta desenvolupada sobre les potencialitats de la perspectiva antropològica i etnogràfica en la teoria i la pràctica arxivística; en segon lloc, s'introdueix el context i s'analitza el projecte de co-

operació d'AsF amb l'Arxiu Nacional Sahrauí a partir de la recerca realitzada; i en tercer lloc, se suggereixen algunes línies de treball amb l'objectiu de proporcionar claus epistemològiques i metodològiques per a l'afinament d'aquest tipus de projectes. Finalment, es presenten les conclusions del treball i se'n destaquen les aportacions principals.

Adicionalment, s'inclou com a primer annex un glossari de termes que pretén facilitar la lectura i la comprensió del text. Al tractar-se d'una proposta interdisciplinària que combina aportacions de l'arxivística i de l'antropologia social i cultural, s'utilitzen conceptes específics d'ambdues disciplines que no necessàriament es coneixen, i que, a més, alguns poden ser invocats també des d'altres disciplines, com ara la filosofia, la sociologia o la informàtica.

Per això, en el text s'enllaça aquestes paraules clau a la seva corresponent definició del glossari, on s'explica i es matisa el sentit en el que s'utilitzen en aquestes pàgines. En el segon annex s'adjunta una mostra del qüestionari utilitzat en l'anàlisi del projecte de cooperació, amb la intenció que serveixi com a mostra i com a extensió de l'apartat de propostes interdisciplinàries.

La finalitat és que el treball representi un punt de trobada entre l'arxivística i l'antropologia i pugui resultar d'utilitat per a aquells professionals que, en algun moment del seu exercici professional, necessitin dialogar i treballar conjuntament des dels respectius camps d'expertesa. En caràcter més general, el treball també té com a finalitat introduir alguns elements de crítica i reflexió sobre la disciplina i la manera com aquesta es pensa i es practica a sí mateixa.

2. Reflexions teòrico-metodològiques: arxivística i antropologia

2.1. Introducció

L'arxivística ha estat definida com aquella ciència acadèmica i disciplina aplicada que engloba l'estudi científic de la vinculació processual de la informació, com a producte i com a agent de les activitats, pensaments i emocions humanes en els contextos en els que opera. Estudia tant els propis documents, entesos en un sentit ampli, com el seu entorn de creació, gestió i ús dins un determinat context organitzatiu i sociocultural. Per això, les seves preguntes centrals són per què, com, i en quines circumstàncies els éssers humans creen, utilitzen, preserven i destrueixen documents, quin és el seu valor relatiu, i quines estratègies i instruments utilitzen per tal de documentar les seves vides (Thomassen, 2015).

La metodologia arxivística es basa en l'anàlisi i el manteniment de les vinculacions entre la informació enregistrada i la seva forma, estructura i pertinença en un determinat context. Per mitjà de l'aplicació de principis i procediments articulats des d'una base teòrica, la metodologia arxivística brinda una base per a la creació, ús, gestió, conservació i recuperació de documents, els fonaments per a l'elaboració de polítiques d'avaluació i disposició documental, l'establiment de requisits funcionals pels sistemes de gestió

documental i, en definitiva, la millora contínua dels sistemes físics i intel·lectuals que garanteixen un control curós i eficient de la documentació. Particularment, s'orienta al manteniment de la qualitat i la vinculació formal de la informació amb el seu context de creació, garantint-ne la seva recuperació, disponibilitat, integritat, autenticitat i representativitat al llarg del temps (Thomassen, 2001).

Els arxius són, per tant, construccions socioculturals, producte de nombroses contingències que varien en l'espai i el temps (Thomassen, 2001; Cook & Scwhartz, 2002a; Evans *et al*, 2015; Ketelaar, 2012; White, 2017). El seu origen radica en la necessitat pràcticament universal de documentar, evidenciar, recol·lectar i preservar informació imbuïda d'una dimensió més o menys significativa per una persona, col·lectiu o organització determinada (Gilliland & Flinn, 2013). Per això, tant el que es decideix preservar com els objectius, mètodes, criteris i sistemes per fer-ho tenen una dimensió sociocultural innegable. Els arxius han estat dissenyats i modelats per múltiples pràctiques de caràcter tècnic i social que en determinen la forma, estructura i contingut, donant resposta a la necessitat de preservar i transmetre allò que la col·lectivitat considera important per a les generacions futures (Ketelaar, 2001).

Donada aquesta variabilitat, i entesos en un sentit ampli, els arxius poden prendre la forma de repositoris oficials i institucionals, però també de cossos d'evidència més o menys intangibles formats per expressions culturals, narratives, valors i activitats d'una determinada comunitat per tal d'integrar i perpetuar la seva identitat d'una forma autèntica i confiable (White, 2017). Si bé la cultura com a tal no pot ésser preservada, sí que ho poden ser les seves manifestacions, de manera que els processos de creació, ús, selecció, avaluació, disposició i difusió de documents (independentment del format en què es donin -textual, oral, digital, etc.), responen a decisions i criteris eminentment culturals.

Consegüentment, els arxius esdevenen fragments de sistemes socioculturals que es troben en constant moviment. Al contrari del que s'havia considerat tradicionalment, no són quelcom estàtic i neutral, sinó espais en els que el coneixement i la cultura es (re)produeixen (White, 2017). No són representacions de realitats immutables, sinó evidències fragmentades, parcialment descontextualitzades i dinàmiques que impliquen a un nombre indeterminat d'agents i participants al llarg del temps (Ketelaar, 2012).

En paraules de Terry Cook i Joan Schwartz:

Tant si es tracta d'idees o sentiments, accions o transaccions, la decisió sobre el que es documenta i es preserva, i per tant privilegia, succeeix dintre de marcs socialment construïts, i posteriorment naturalitzats, que determinen el significat d'allò que esdevé un arxiu. Dintre d'aquests marcs, els principis i estratègies que els arxiviers han adoptat al llarg del temps, i les activitats que emprenen -especialment pel que fa a la tria, avaluació i destrucció de documents- influeixen fonamentalment en la composició i el caràcter dels arxius i, consegüentment, en la memòria social. Aquests marcs culturals subjacents són centrals per entendre la naturalesa dels arxius com a institucions i com a espais de memòria social (2002a: 3)¹.

En la mesura que diferents acadèmics/ques, tant arxiviers/es com historiadors/es, antropòlegs/logues, sociòlegs/logues i altres, aprofundeixen en el vincle entre arxiu i societat, apareix una altra qüestió fonamental: la creació, ús i preservació de documents té a veure amb un exercici de poder i, concretament, amb la capacitat d'imposar un determinat ordre social i de validar o autenticar les narratives que el recolzen (Cook & Schwartz, 2002a). En altres paraules

1 "Whether over ideas or feelings, actions or transactions, the choice of what to record and the decision over what to preserve, and thereby privilege, occur within socially constructed, but now naturalized frameworks that determine the significance of what becomes archives. Within them, the principles and strategies that archivists have adopted over time, and the activities they undertake - especially choosing or appraising what becomes archives and what is destroyed - fundamentally influence the composition and character of archival holdings and, thus, of societal memory. These underlying cultural frameworks are central to understanding the nature of archives as institutions and as places of social memory" (Cook & Schwartz, 2002a: 3).

les, malgrat tots els éssers humans tenen la capacitat de generar algun tipus de registre, històricament han set els d'aquells amb la capacitat i el poder de preservar-los els que han aconseguit formar part dels arxius oficials i, per tant, els que han set objecte d'estudi de la disciplina (White, 2017). Els arxius, per tant, tenen una naturalesa fonamentalment política: tenen el poder de privilegiar i de marginar, en la mesura que poden ser un instrument de manteniment de les estructures de poder hegemòniques o un instrument de resistència per a aquells relegats als seus marges (Ruiz, 2019).

En aquest marc, diversos/es autors/es han començat a delinear les conjuntures i els marcs ideològics subjacents en els que ha emergit l'arxivística entesa com a ciència, i a qüestionar si els actuals models i estàndards professionals són apropiats per pensar i practicar l'arxivística a nivell global, o si pel contrari, la preservació de la memòria de societats i cultures amb tradicions, necessitats i expectatives fonamentalment diferents requereix d'una major pluralitat intradisciplinària (Harris, 1997; Cook, 1997; Cook & Schwartz, 2002a; Dirks, 2004). De fet, alguns/es investigadors/es han estat assenyalant que la professió, per virtut del paradigma que ha governat la seva teoria i pràctica, ha esdevingut un agent actiu en la perpetuació del domini de narratives, omissions i perspectives hegemòniques (Gilliland *et al*, 2007). Encara hi ha molt camí per recórrer en

termes de conscienciació sobre l'existència de comunitats amb tradicions arxivístiques pròpies, que no tenen una cobertura ni un reconeixement actualment dins la professió (White, 2017).

Davant d'aquesta constatació doncs, cal que ens plantegem una sèrie d'interrogants: com podem ampliar la nostra comprensió de la disciplina per donar espai a cultures arxivístiques diferents? Com podem abraçar el fet que existeixen [ontologies](#) i [epistemologies](#) incommensurables que tenen una influència directa en la manera com les cultures entenen la propietat cultural i la preservació de la memòria, i trobar maneres de treballar-hi? En definitiva, com podem transitar d'un univers arxivístic dominat per un únic paradigma a un "multivers" en el que puguin coexistir múltiples formes de saber i de fer arxivística? (Gilliland *et al*, 2017).

Aquest capítol intenta donar resposta a tots aquests interrogants, posant el focus en la diversitat cultural existent i en les aportacions fetes per nombrosos/es especialistes en la matèria. Per això, en primer lloc s'ofereix un breu recorregut per la història de la disciplina, per tal de comprendre quin és l'estat actual de la professió en l'àmbit acadèmic, els seus marcs ideològics imperants i les mancances o problemàtiques associades. A continuació, es tracta la qüestió dels *arxius comunitaris* com a línia de treball, així com

les seves característiques principals i els reptes que porten associats des del punt de vista de la pràctica professional. Seguidament, s'introdueixen una sèrie de reflexions de caire teòric i metodològic que són la base de la proposta desenvolupada en aquest treball, i que s'agrupen en dos eixos temàtics interrelacionats: [antropologia](#) i [etnografia](#), i activisme en arxivística. Per complementar aquestes consideracions, es presenten algunes experiències de recerca en arxivística basades en casos etnogràfics concrets. Per últim, a mode de conclusió, s'ofereix una síntesi de les argumentacions desplegades en aquest capítol.

2. 2. El paradigma de ciència arxivística

Per entendre quin és l'estat de la qüestió de l'arxivística com a disciplina i els motius pels quals se'n reivindica una revisió crítica, cal esbossar de forma breu la història de les idees i les pràctiques arxivístiques dins el seu context intel·lectual de formació, i la manera com aquestes han anat perfilant-se durant els darrers segles per acabar conformant el que s'ha denominat el "paradigma arxivístic": "un conjunt d'assumpcions, principis i pràctiques que són comunes en la comunitat arxivística i que serveixen de

referent per a les seves activitats i expectatives" (Gilliland, 2017: 32)².

El paradigma arxivístic comença a prendre forma per mitjà d'una sèrie de regulacions i manuals publicats a França, Holanda, Itàlia, Espanya i Prússia, així com altres indrets de l'Europa Occidental, en els segles XVIII i XIX. Emergint de les experiències particulars d'aquells que estaven al càrrec dels arxius oficials, responia a les necessitats de gestió de la documentació generada i custodiada en el sí dels sistemes burocràtics de les monarquies, nobleses, governs, institucions eclesiàstiques i altres centres de poder (Gilliland, 2017).

Si bé durant aquest temps ja s'havia anat configurant una certa teorització de les pràctiques que s'aplicaven, els principis arxivístics que regeixen avui en dia no van començar a ser uniformats i codificats de manera normativa fins el segle XIX. Aquests principis reflectien les jerarquies i necessitats intrínseques de les organitzacions productores, sobretot de cara al recolzament i manteniment del flux informatiu de burocràcies europees, els seus exercicis de poder administratius i legals, els seus

² "[...] a set of assumptions, principles and practices that are common to the archival community [that] are a model for its activities and outlooks" (Gilliland, 2017: 32).

sistemes de registre i els seus impulsos imperialistes i evangelitzadors (Gilliland *et al*, 2007). És en aquest context en el que es formalitzen els principis sobre la naturalesa orgànica i acumulativa dels arxius, la seva relació indissociable amb les activitats i funcions de l'entitat generadora, el valor històric dels documents i la concepció dels arxius com a espais fidedignes per a la seva conservació (Gilliland, 2017).

En aquesta mateixa època, la teoria arxivística -com la de les demés ciències socials- també s'alimenta de corrents de pensament europeus de caire científic, filosòfic i polític com la il·lustració, el positivisme o el naturalisme, que concebien un món governat per lleis naturals en el que existia una realitat objectiva que podia ser estudiada per mitjà de l'exercici de la raó i l'aplicació de mètodes empírics (Harris, 1997; Gilliland, 2017). Les formulacions positivistes desenvolupades durant el segle XIX impactaren, segons Harris (1997), en la concepció dels arxius com a espais neutrals i immutables, producte de processos orgànics, innocents i externs als/les arxiviers/es, que permetien evidenciar la realitat d'una forma objectiva. La idea dels arxius com a custodis imparcials de la memòria de les institucions i de les nacions, així com les pròpies definicions dels conceptes arxivístics clau (document, còpia, original, avaluació, autenticitat, integritat, evidència, etc.) es desenvoluparen

dins aquestes formulacions ideològiques subjacents (Ketelaar, 2001; White, 2017).

Diversos/es autors/es ja han posat de manifest la manera com el concepte modern de ciència arxivística i el seu desenvolupament metodològic es forgen també durant l'expansió de l'imperialisme i el colonialisme europeu i, de fet, arriben a constituir una peça fonamental de la maquinària burocràtica i del control exercit per les estructures de poder europees (Stoler, 2010; Genovese, 2016; Gilliland, 2017; Porras, 2019).

La connexió entre el colonialisme i el desenvolupament de la metodologia arxivística també ha estat estudiada per grans teòrics com Jacques Derrida, Edward Said o Michel Foucault (citats a Harris, 1997; i a Genovese, 2016) en les seves aproximacions històriques, sociològiques i antropològiques al colonialisme europeu, argumentant que, en certa mesura, els imperis van ser capaços de sostenir el poder per mitjà del control de la informació que es documentava, creant deliberadament un buit de coneixement, històric i arxivístic, a través de l'omissió explícita i implícita de les veus dels conquerits. En els termes en què ho va expressar l'antropòleg Eric Wolf (1982), aquí es va consolidar també la idea [eurocèntrica](#), present encara avui, que existeix un àmbit geogràfic que disposa de profunditat, dinamisme i rellevància històrica (Europa o Occident), i una massa amorfa de regions que romanen estàtiques i

primitives fins l'arribada del colonialisme, gràcies al qual, i en nom del progrés, poden iniciar el seu procés de desenvolupament i assimilació (“la gent sense història”).

A partir del segle XX, l'arxivística va anar adquirint un rol cada vegada més important per a la gestió documental dels governs i organitzacions burocràtiques, que es trobaven en constant evolució. Els principis fonamentals de l'arxivística, com el [principi de provinença](#), el [principi de respecte als fons](#) o el [principi de respecte a l'ordre original](#), es ratificaren l'any 1910 en el Congrés Internacional de Bibliotecaris i Arxivers, celebrat a Brussel·les, com a guies per a la pràctica arxivística no només a Europa sinó a escala internacional (és a dir, per aquells països representats en el Congrés) (Gilliland, 2017).

Així, tot i que existia una gran diversitat de pràctiques i tradicions dins aquests mateixos contextos, a Europa, a les antigues colònies, i als Estats Units a partir dels anys 30, la ciència arxivística es va acabar emmarcant i fonamentant en la idea que, en tota producció documental, existeix un cicle de vida i unes fases predictibles per les quals circulen els documents, cada una de les quals s'associa amb unes activitats, processos, agents, espais i valors o tipus d'ús determinats. El model del cicle de vida s'introduïa així en la pràctica arxivística, la legislació i els programes formatius a diverses parts del món.

A partir dels anys 80, però, la necessitat de treballar amb documents nascuts ja en l'àmbit digital i l'ús de les noves tecnologies comencen a assenyalar les deficiències conceptuals d'aquest model. Paulatinament va anar agafant força la idea que, si el que es pretenia era capturar, preservar i assegurar l'autenticitat, integritat i accessibilitat dels documents electrònics a mig i a llarg termini, calia que els/les arxivers/es s'involucressin en el mateix moment de creació i disseny dels sistemes de gestió documental, així com en els demés aspectes vitals de la documentació electrònica, en comptes d'adoptar una actitud passiva o merament receptiva en la seva fase finalista (Gilliland, 2017).

En aquest moment apareixen també nous models conceptuals que intenten donar resposta a les necessitats de gestió de la documentació electrònica d'una forma més dinàmica i complexa, com és el cas de la teoria del [records continuum](#), elaborada per la comunitat professional australiana a les acaballes del segle XX, amb la qual es pretenia trencar amb la visió lineal i procedimentada de l'anterior model i preveure un tractament continuat i holístic de la documentació. Aquest model tingué una forta influència a nivell nacional i internacional, en part gràcies a la seva incorporació en els estàndards de gestió documental internacionals, i segueix sent altament emprat i referenciat avui en dia (Gilliland, 2017).

D'ençà l'inici del segle XXI, la professió s'ha embarcat en un procés de normalització i estandardització a escala internacional, elaborant models teòrics, recomanacions de qualitat i manuals de bones pràctiques, i participant en el disseny de sistemes i tecnologies de gestió de la informació de forma pluridisciplinària amb ciències afins. També ha estat dedicant nombrosos esforços en la reivindicació d'un perfil professional propi, de caire més tècnic, per desvincular-se de la seva tradicional associació amb la Història com a disciplina i com a professió.

Així, si bé actualment el paradigma arxivístic es troba en redefinició i expansió pels efectes de les noves tecnologies, pels desenvolupaments legislatius i per les necessitats canviants de la gestió documental en les organitzacions, cada vegada més orientades al govern i la gestió de les dades, la qüestió és que segurament no s'ha estat prestant la mateixa atenció a les potencialitats i oportunitats de la vessant sociocultural de la professió. Tot i que és cert que les línies d'investigació que tracten el vincle entre els arxius, la defensa dels drets humans i la preservació de la memòria històrica tenen ja una bona trajectòria (Cook, 1997; Giraldo, 2019; Boel *et al*, 2021), les oportunitats d'explorar aquesta dimensió no acaben aquí. Per exemple, falta feina per fer en el reconeixement de diferents tradicions i cultures arxivístiques, o en termes de reflexió crítica sobre la pròpia epistemologia i les seves possibilitats d'adequació en diferents entorns socials.

Les ciències socials, des dels anys 70 i en el decurs de les últimes dècades, ja han estat atenent a totes aquestes qüestions, revisant l'herència positivista de les seves disciplines i reconfigurant la manera d'aproximar-se als seus objectes i subjectes d'estudi (Kaplan, 2021). Des de diferents perspectives i objectes de reivindicació, aquests corrents de pensament denominats *postmoderns* han convidat a desconfiar de les metanarratives universals, i a revisar amb perspectiva crítica conceptes com els de *poder*, *autoritat*, *representació* o *objectivitat*, per tal de donar espai a noves maneres de pensar i d'entendre els fenòmens socials (Ketelaar, 2001; Cook & Schwartz, 2002a).

En el camp de l'arxivística, el discurs i la crítica postmoderna no penetra fins els anys 90, moment en el que, amb la influència també dels estudis de gènere, *postcolonials* i altres moviments de crítica històrica, política i cultural, es comencen a reconsiderar alguns dels principis i conceptes clau de la disciplina (Gilliland, 2017). Aquestes línies d'investigació, desenvolupades sobretot a Amèrica del Nord i Austràlia, s'han centrat principalment en la presa de consciència dels arxius com a espais de poder, en el reconeixement de la pròpia trajectòria històrica i professional i dels biaixos ideològics imperants, en la concepció de l'arxiu no com el reflex d'una realitat completa i immutable sinó com una representació parcial i esbiaixada d'aquesta, en la intencionalitat de la producció documental i dels sistemes arxivístics, o en el rol de l'arxiver/a com a agent actiu en la

configuració de l'arxiu, entre d'altres (Harris, 1997; Ketelaar, 2001; Cook & Schwartz, 2002b; Thomassen, 2015).

Responent als esdeveniments històrics i a les reivindicacions socials coetànies, aquestes línies han estat posant en valor el paper dels arxius també com a garants de la legalitat, la memòria històrica i els valors democràtics dels governs, així com la seva capacitat potencial de representar una major diversitat sociocultural en el sí de les organitzacions.

No obstant, tot i que en l'àmbit de la investigació s'han fet importants avenços en aquest sentit, diversos/es autors/es han posat de manifest que els programes de formació arxivística en centres, escoles i universitats segueixen ensenyant i prioritant la visió institucional, política i estandarditzada dels principis i les metodologies arxivístiques, apostant pel diàleg amb les ciències de la informació i la computació, i deixant més de banda la sensibilitat sociocultural i el pensament crític envers la disciplina i el propi exercici professional (Evans *et al*, 2015; Gilliland *et al*, 2007; White, 2017). En paraules de Marika Cifor i Jaime A. Lee:

*Els programes de postgrau en estudis arxivístics tenen ara la pressió d'enfocar-se en la ocupabilitat dels seus estudiants en el mercat a l'hora de dissenyar cursos i plans d'estudis. Sovint, aquests plans d'estudi s'enfoquen en la preparació dels estudiants per a les seves certificacions i en els aspectes pràctics del desenvolupament de la professió, més que en una amplitud i profunditat teòrica que permeti als estudiants ser actors i pensadors crítics en la mesura que els canvis tecnològics, socials i culturals influeixen en els llocs de treball de manera local. Aquests models neoliberals de treball acadèmic premien les formes d'investigació i d'ensenyament que produeixen i reproduïxen els valors i interessos corporatius i, consegüentment, desincentiven el treball orientat a la justícia social, que requereix un desafiament i desmantellament d'aquests valors i interessos (2017: 16)*³.

A més, tal com constata Anne Gilliland (2017), si bé molts d'aquests plans educatius promouen la interacció i l'intercanvi entre institucions, nacions i sectors professionals a escala internacional, sempre s'enfoca des d'una perspectiva hegemònica que és altament problemàtica si es considera la pluralitat de perspectives i experiències que existeixen fora d'aquests mateixos cercles. Per exemple, se sol prestar molt poca atenció als sistemes de pensament,

³ “Graduate programs in archival studies are now pressured to focus solely on the employability of their students in the market when designing courses and curricula. Oftentimes, curriculum focuses on preparing students for archival certification and the hands-on practical how-tos of archival development rather than the theoretical breadth and depth that supports students to be critical thinkers and actors as technological, social, and cultural changes influence workplaces in more local ways. These neoliberal models for academic work reward the forms of research and teaching that produce and reproduce corporate values and interests and, in turn, de-incentivize doing social justice-oriented work that requires the challenging and dismantling such values and interests” (Cifor & Lee, 2017: 16).

les pràctiques i els mètodes de recerca locals i indígenes en arxivística, fins i tot en aquelles línies d'investigació que tracten la memòria, la identitat i la naturalesa dels arxius en l'àmbit local/comunitari.

Conseqüentment, alguns/es autors/es han assenyalat que les competències que adquireixen els professionals de l'arxivística i la gestió documental en els programes educatius formals no els equipen per treballar amb protocols i pràctiques culturals diverses, tradicions no-textuals o històries de marginalitat i opressió, amb les quals, segons Gilliland i altres (2007), és probable que es trobin al llarg de la vida professional. Tal com ens recorden aquestes autores, la formació acadèmica no hauria de ser immune a la crítica sobre la perpetuació d'idees i mètodes eurocèntrics; pel contrari, hauria de prendre consciència i adquirir un paper més actiu en el debat sobre la diversitat i la marginalitat dins la professió, per tal de pluralitzar-la i fer-la més inclusiva o, com a mínim, per conscienciar als nous professionals sobre l'existència d'altres realitats dins el seu camp d'actuació.

Dos exemples d'aquest enfocament són el programa de formació en arxivística que ofereix la Universitat d'Oklahoma, i el projecte *Pluralizing the Archival Paradigm through Education*, fundat per la UCLA Pacific Rim Program (Universitat de Califòrnia Los Angeles), en col·laboració amb Monash University (Melbourne) i Renmin University (Beijing). El programa de la Universitat d'Oklahoma prepara

als estudiants per adquirir consciència sociocultural davant les diverses pràctiques arxivístiques existents, i treballa el potencial impacte que pot tenir aquesta sensibilitat per a les comunitats socialment marginades o infrarepresentades. Això s'aconsegueix introduint els principals conceptes arxivístics des de la perspectiva de tres modalitats comunicatives (oralitat, literalitat i digitalitat) i assegurant el seu aprenentatge per mitjà de l'aplicació pràctica tant en àmbits convencionals com en àmbits marginalitzats en les diferents assignatures del programa (White, 2017). D'altra banda, el programa de la UCLA és un projecte col·laboratiu que explora les necessitats educatives i de gestió documental de comunitats indígenes, minories ètniques i altres grups marginalitzats de les nacions del Pacífic Rim, valorant fins a quin punt els programes formatius existents tenen en compte les seves necessitats i com s'hi podrien incorporar (Gilliland *et al*, 2007).

Així mateix, altres autors/es també han assenyalat la manca d'estudiants i de professionals indígenes o provinents de comunitats marginalitzades en el sector i la importància d'atraure'ls perquè puguin formar-se, participar i liderar aquestes iniciatives. D'aquesta manera, es cultivaria un entorn d'aprenentatge i desenvolupament professional més divers i col·laboratiu, tant en l'àmbit de les ciències de la informació i la documentació en general, com en aquestes línies de recerca en específic (Gilliland *et al*, 2007; Genovese, 2016). Als Estats Units, per exemple, la falta de representació indígena en l'educació superior significa, en

paraules de Taylor Genovese (2016), que l'epistemologia i el format curricular occidental continua dominant els programes universitaris.

En definitiva, la “pluralització del currículum arxivístic”, tal com ho denominen Anne Gilliland, Sue Mckemmish i Andrew Lau a *Research in the Archival Multiverse* (2017), necessita de professionals que donin compte de la multiplicitat de formes de saber i de fer en els arxius, i que identifiquin el grau en el que aquest pluralisme ha estat o pot ser incorporat a futur en els programes formatius. Perquè no només es tracta de reconèixer que les necessitats arxivístiques de les comunitats [subalternitzades](#) poden no encaixar amb la perspectiva hegemònica de la disciplina, sinó que, de fet, no tenen per què fer-ho (Gilliland *et al*, 2017).

2. 3. Arxius comunitaris

Si bé la pràctica social d'agrupar i conservar materials fora de l'àmbit professional i de les dependències institucionals no és un fenomen nou (Flinn, 2007), només recentment ha sigut objecte d'interès acadèmic, obtenint una atenció creixent sobre la seva importància i l'impacte que poden tenir en la democratització del patrimoni documental (Sheffield, 2017). Reconeguts i descrits com a [arxius comunitaris](#), alguns/es professionals han vist aquesta finestra com una oportunitat vital per a la disciplina; per altres, en canvi, representa quelcom problemàtic, fins i tot

amenaçant, que desfà l'objecte i l'especificitat de la professió (Lowenthal, 2006 i Chell, 2007, citats a Flinn, 2007).

Tal com apunten diversos/es autors/es, la definició d'arxiu comunitari és intencionadament àmplia en l'abast, els usos, els significats, i fins i tot el llenguatge, per donar compte de la multiplicitat de formes que pot adquirir (Flinn, 2007; Gilliland & Flinn, 2013; Sheffield, 2017). El propi concepte i les característiques que s'hi engloben són diverses, fluides, i varien considerablement entre contextos culturals, malgrat poden extreure's alguns denominadors comuns en els seus objectius i finalitats (Evans *et al*, 2015).

En primer lloc, el concepte “comunitat” sol fer referència als grups socials que es conformen al voltant de valors, creences, experiències o interessos comuns, i que es reuneixen per compartir i reforçar el sentiment d'identitat i pertinença (Evans *et al*, 2015; Flinn & Stevens, 2019). Algunes definicions es focalitzen en la localitat, la cultura, les creences, les històries i els bagatges comuns per descriure l'element d'unió, i d'altres fan referència al fet de compartir una etnicitat, un gènere o sexualitat, una ocupació, un interès, o una combinació de vàries, des d'un marc geogràfic més ampli i desdibuixat (Flinn, 2007).

Siguin com siguin les definicions sobre el que és una comunitat, i tot i que és important ser conscients de la complexitat conceptual a la qual ens enfrontem, el cert és

que els arxius comunitaris gairebé sempre sorgeixen de la necessitat de recol·lectar i preservar un cert patrimoni documental que sigui capaç de reflectir una identitat, una experiència o un interès compartit, a favor de la memòria col·lectiva d'una comunitat i de la seva transcendència (Sheffield, 2017).

En paraules d'Adrew Flinn:

La característica definitòria dels arxius comunitaris és la participació activa d'una comunitat en el procés de documentar i fer accessible la història del seu grup i/o localitat. Aquests termes comprenen des d'una completa autonomia d'allò convencional fins a la delegació de la custòdia i la preservació dels seus materials als arxivers del sector públic, i tot l'ampli ventall d'opcions intermèdies (2009: 73)⁴.

Per això, el concepte és capaç d'agrupar diversos projectes i iniciatives constituïdes fora dels paraigües oficials: pot apel·lar a museus i centres d'història local, col·leccions etnogràfiques, arxius religiosos i espirituals, centres de recursos d'informació, projectes d'història oral, biblioteques, i un nombre creixent d'espais relacionats amb la justícia social i la lluita pels drets humans (Sheffield, 2017).

Les agrupacions sostingudes en aquests arxius comunitaris poden comprendre documents, fotografies i materials audiovisuals, així com també objectes de museu, llibres o roba, i poden localitzar-se tant en espais físics i virtuals com híbrids.

Malgrat aquesta diversitat d'elements, és interessant destacar que la majoria d'arxius comunitaris es conceben també, implícitament o explícita, com a mecanismes emprats per persones i comunitats per tal d'adquirir un rol més actiu en la presa de decisions sobre la seva història, memòria, narrativa i continuïtat (Zavala *et al*, 2017). Aquest exercici conscient d'autonomia i resistència que es desenvolupa en espais independents és un element rellevant, perquè ratifica el caràcter polític dels arxius, al ser una presa de control sobre el que es preserva i el que es destrueix, com es descriu i classifica, o en quins termes s'hi pot accedir, entre d'altres. En conseqüència, permeten a les comunitats exercir un nivell de control sobre la seva autorepresentació i la seva construcció de la memòria col·lectiva (Flinn *et al*, 2009). Funcionen, en paraules de Vicenç Ruiz, “com a eina de reforç i dignificació de la pròpia identitat” (2019:39).

⁴ “The defining characteristic of community archives is the active participation of a community in documenting and making accessible the history of their particular group and/or locality on their own terms. These terms range from complete autonomy from the ‘mainstream’ to the delegation of the custody and preservation of their materials to public-sector archivists and a wide range of options in between” (Flinn, 2009: 73).

Ara bé, és evident que l'amplitud d'aquestes definicions i les característiques fonamentals dels arxius comunitaris tenen poc a veure amb els ensenyaments tradicionals de la disciplina, i no és quelcom que no s'hagi discutit ja. Precisament l'eix de debat principal té a veure amb si unes agrupacions documentals i unes pràctiques tan heterogènies poden considerar-se realment "arxius", o si, pel contrari, seria més convenient utilitzar senzillament el terme "[col·lecció](#)" (Flinn, 2007; Gilliland & Flinn, 2013; Sheffield, 2017). Si bé és evident que el concepte d'arxiu comunitari desafia les nocions convencionals sobre els arxius i la pràctica arxivística, argumenten Andrew Flinn i altres autors (2009), és important no deixar-se emportar per les exactituds o pulcrituds en les definicions, i valorar-ne les oportunitats d'una forma més flexible. Tal com suggereixen:

L'auto-selecció del terme "arxius" per descriure moltes d'aquestes agrupacions documentals transmet una sentit de la significació històrica i de la naturalesa atresorada en la que es conserven aquests materials per aquells responsables de la seva recollecció que potser no transmeten termes com biblioteca o museu (Flinn et al, 2009: 74)⁵.

Un altre dels debats més recurrents té a veure amb la possibilitat d'aplicar o no els principis més bàsics de la dis-

ciplina, com ara el principi de provenença, el principi de respecte a l'ordre originari, i altres processos i mètodes clau (Perpinyà & Cid, 2020). Com es plantejava en l'apartat anterior, els principis i les funcions arxivístiques es desenvoluparen principalment en el context dels estats burocràtics dels segles XVIII i XIX. El principi de provenença -segons el qual els documents produïts per una mateixa organització, família o individu han de mantenir-se reunits en un sol [fons documental](#) sense barrejar-se amb els de cap altra- reflecteix una sèrie de supòsits sobre les estructures, jerarquies i processos de les organitzacions i de les activitats humanes que històricament s'han trobat en el poder o han disposat d'un reconeixement oficial (Jimerson, 2007). En el cas dels arxius comunitaris, és necessari disposar d'una comprensió més àmplia del que és o del que significa la provenença. Com suggereixen alguns/es autors/es, en certs contextos caldria reconèixer l'existència de múltiples productors/es en la generació de documents, i entendre la provenença més des del com i el per què les persones creen documents, i no tant des del pretext de la uniformitat organitzativa i processual de la informació (Jimerson, 2007; Cook, 2013; Gilliland, 2017).

A l'hora de teoritzar sobre aquests tipus d'arxius també cal estudiar amb deteniment com entenem, per exemple, els processos de tria i avaluació documental, per tal de

⁵ "The self-selection of the term 'archives' to describe many of these collections conveys a sense of the historical significance and treasured nature in which these materials are held by those responsible for their collection which perhaps the terms library or even museum might not" (Flinn et al, 2009: 74).

valorar la seva possible aplicació en contextos comunicaris, i detectar, i si cal reajustar, els biaixos que poden existir en les metodologies tradicionals (Jimerson, 2007). En aquest sentit, és important contextualitzar el que significa “veritat”, “evidència”, “valor” i “autenticitat” en cada comunitat, i valorar quines pràctiques arxivístiques poden ser més adequades per al seu tractament (Cook, Schwartz, 2002a).

En un sentit més genèric, la pràctica dels arxius comunicaris també xoca frontalment amb la concepció de l'arxivística com una ciència objectiva i neutral. L'esforç de demostrar el caràcter social i construït dels arxius, apunten Terry Cook i Joan Schwartz (2002a) i Joy R. Novak (2017), necessàriament passa per desfer el mite de la ciència arxivística i de la cerca de l'objectivitat o la despersonalització en la tasca dels/les arxiviers/es. Si bé aquests/es tendeixen a ser escrupulosos/es en la seva neutralitat al concebre la seva feina com a quelcom tècnic, cal ser conscients que fer les coses de la manera com s'han fet sempre implica reproduir un determinat *status quo* (Gilliland *et al*, 2016) i que el defensar taxativament que l'arxivística és una ciència implica fer veure que la subjectivitat humana no hi té res a veure en com funcionen els documents i els arxius. Per això, no es tracta d'escollir si ser polítics o no, sinó d'escollir si continuar amb el rumb tradicional o actuar d'una manera més atenta i transparent dins el marc polític i ideològic en el que s'opera (Jimerson, 2007; Zinn, 1977, citat a Gilliland

et al, 2016). De fet, tal com recorda Randall Jimerson (2007), no és antagònic mantenir la qualitat i l'aplicació de bones pràctiques professionals, i defensar a la vegada marcs ideològics i d'actuació alternatius.

En definitiva, és evident que, en termes professionals, la pròpia naturalesa d'aquestes agrupacions documentals desperta molts interrogants, sobretot a l'hora de definir l'objecte d'estudi i d'aplicar certes tècniques i metodologies. Les dinàmiques que entren en joc en els arxius comunicaris qüestionen l'autoritat dels arxius (i per tant, les històries) oficials. Per tant, si es preserven adequadament i se'ls brinda suport, tenen la capacitat de diversificar i democratitzar el patrimoni documental heretat. No obstant, és important no acceptar aquesta realitat acríticament; cal estudiar-los amb deteniment, reflexionar sobre el grau de participació o implicació professional que hi podem aportar, i valorar la seva intencionalitat i potencial impacte, sobretot quan poden arribar a tenir una translació en polítiques públiques (Flinn, 2007).

Per alguns/es autors/es, la solució passa per una revisió exhaustiva de la teoria i la pràctica arxivística, que passi per abandonar la idea de l'arxiver/a com una figura neutral i que reconegui la influència que té la seva tasca en la definició del patrimoni documental i la memòria social (Flinn, 2007). Des d'aquesta perspectiva, s'han considerat models de treball [postcustodials](#) com una forma de flexibilitzar la teoria i la pràctica arxivística i trobar maneres de col·labo-

rar, donar suport i treballar amb els/les protagonistes dels arxius comunitaris. En paraules de Flinn:

“Postcustòdia” significa que la custòdia i cura dels fons documentals no succeeix en un arxiu formal sinó que s’aplica de forma distribuïda dins l’organització creadora on resten els documents (2007: 168)⁶.

Aquest model, argumenta Flinn, sembla el més apropiat per tractar els arxius comunitaris perquè té en compte l’ambivalència que moltes comunitats senten sobre el fet dipositar els seus arxius a les institucions, i també evita la necessitat dels professionals de prendre decisions difícils sobre el que cal ser preservat i eliminat. Treballar en un marc postcustodial significa que la provinença i la creació documental pot tenir una autoria múltiple, i que el destí eventual d’un arxiu comunitari no està predeterminat (Evans *et al*, 2015). Tenint en compte la naturalesa digital de molts d’aquests fons, és possible que una aproximació distribuïda o descentralitzada sigui, de totes maneres, la forma més efectiva.

Evidentment, el model no està exempt de reptes i dificultats, per exemple pel que fa a les amenaces que poden existir quan els fons es conserven fora de les parets d’un arxiu, o pel que fa a garantir-ne l’accés de manera segura i estable. Tot i així, com argumenten Andrew Flinn (2007) i Michelle Caswell (2014a), la construcció de xarxes de suport i col·laboració que contemplin aquestes idees sembla la resposta més apropiada i flexible a una problemàtica que és difícil de totes maneres.

Al final, potser la qüestió més essencial a l’hora d’afrontar aquest tipus de reptes professionals és escoltar i proposar solucions adients que tinguin en compte el que volen i necessiten les comunitats respecte als seus arxius, conjuntament amb la pròpia expertesa professional.

Investigant en aquesta direcció, alguns/es autors/es han constatat que la majoria dels agents implicats descriuen algun tipus d’aproximació postcustodial, per exemple, en termes de prioritzar la propietat i l’accés comunitari per sobre del control i la custòdia institucional, o la importància que els fons restin en els propis espais locals (Zavala *et al*, 2017). En cas que es custodiïn en dipòsits institucionals,

⁶ “‘Postcustodial’ means that the custody and care of collections does not occur in the formal archive itself but happens distributed within the creating organisation where the records remain” (Flinn, 2007: 168).

els/les participants també destaquen la necessitat d'establir un període indeterminat de temps per a la consolidació de la confiança entre les parts, i reivindiquen el dret de participació en la presa de decisions, en particular pel que fa a l'avaluació documental, la classificació i descripció dels materials, la construcció d'esquemes de metadades o la definició de polítiques d'accés, privacitat i divulgació, per tal d'assegurar que es respectin els seus drets i interessos (Evans *et al*, 2015).

“L'esperança”, escriu Caswell, “és que al comprendre millor les necessitats comunitàries, els arxius comunitaris puguin donar forma a les prioritats dels fons per reflectir els valors de la comunitat a la que serveixen, i després buscar activament nous fons dins l'abast d'aquestes prioritats” (2014b: 2)⁷.

2. 4. Antropologia, etnografia i activisme crític

Si el que es pretén és treballar amb arxius comunitaris o altres formacions no institucionals, cal ampliar la perspectiva que té la professió sobre el seu propi objecte d'estudi i els mètodes que aplica. Tenint en compte que tant allò que defineix què es documenta i què es preserva, com allò que configura els conceptes i els processos arxi-

vístics és la cultura (White, 2017), llavors cal adreçar-nos a la cultura per entendre altres formes de pensament i pràctiques arxivístiques.

Com es plantejarà en aquest apartat, el reconeixement de cultures arxivístiques diverses i el deure de no imposar categories de pensament pròpies és essencial pel desenvolupament de la professió, i particularment important en el camp de l'activisme. Per fer aquest exercici, podem recórrer al bagatge de la ciència social que més experiència té en l'estudi de societats, cultures i sistemes de pensament diversos, i atendre algunes de les seves reflexions i aportacions metodològiques més significatives.

2. 4. 1. Consideracions antropològiques i etnogràfiques clau

L'antropologia ens pot aportar una base fructuosa tant per a l'aprofundiment en l'estudi d'arxius comunitaris i pràctiques locals, com per a la reflexió sobre la construcció del propi coneixement i categories de treball. De fet, com apunta l'arxivera Beth Kaplan (2002), l'antropologia no es troba pas molt lluny de l'arxivística; fins i tot podem establir-hi certs paral·lelismes:

⁷ “The hope is that by better understanding community needs, community archives can shape collection priorities to reflect the values of the community they serve, and then actively seek out collections within the scope of those priorities” (Caswell, 2014b: 2).

En allò més bàsic, ambdues es preocupen per la representació –de persones, cultures, esdeveniments, i en definitiva, de la història i la memòria. Ambdues exerceixen poder en la creació i ús dels registres, les observacions, la informació. Els antropòlegs (com els arxivistes) històricament s’han vist a sí mateixos com a selectors, col·leccionistes i muntadors de fets des d’una realitat transparent. Però ambdós de fet serveixen com a intermediaris entre un subjecte i els seus intèrprets, una funció/rol que pot ser interpretada en sí mateixa. Això es tradueix en poder sobre el registre i en com s’interpreta, o apunta al lloc on el poder és exercit i negociat. Aquest poder sobre l’evidència de la representació, i el poder sobre el seu accés, ens dota d’alguna mesura de poder sobre la història, la memòria i el passat. Si bé els arxivistes i els antropòlegs poden aixecar una cella davant de la idea que les seves professions són poderoses, el cas és que estan tan incrustades en institucions i marcs polítics que qualsevol afirmació d’innocència i objectivitat és infundada (2002: 2)⁸.

En el decurs de la seva història com a disciplina, l’antropologia ha intentat sortejar això per mitjà de la reflexió i la crítica profunda sobre els seus propis conceptes i mètodes de treball. Igual que l’arxivística, també s’ha vist fortament marcada per la seva gènesi en el context colonial i la seva utilització com instrument de poder (Asad, 1973; Stoler, 2010; Porras, 2019). Davant la consciència del seu paper en el manteniment de les estructures de poder hegemòniques, l’antropologia fa temps va plantejar la necessitat de descolonitzar les seves construccions teòriques, per mitjà de l’acceptació que les categories de treball tradicionals no eren vàlides per pensar altres realitats socials, ni tan sols per pensar la pròpia, i elaborant nous conceptes que poguessin contenir aquestes diferències (Latour, 2007). En aquest sentit, una idea que ha sigut central pel desenvolupament de la disciplina és la noció d’“alteritat” i, en concret, la construcció dicotòmica del “nosaltres” i els “altres” com a mecanisme per justificar sovint l’alienació, l’exclusió o la inferiorització en nom de l’ordre social (Lévi-Strauss, 1979). Enfront de les assumpcions sobre la pròpia cultura

⁸ “At their most basic, both are concerned with representations -- of people, of cultures, of events, and ultimately of history and of memory. Both exercise power in the creation and usage of records, of observations, of information. Anthropologists (like archivists) historically viewed themselves as disinterested selectors, collectors, and assemblers of facts from a transparent reality. But both actually serve as intermediaries between a subject and its interpreters, a function/role that is one of interpretation itself. That translates into power over the record and how it is interpreted or points to where power is negotiated and exercised. This power over the evidence of representation, and the power over access to it, endows us with some measure of power over history, memory, and the past. While archivists and anthropologists may raise an eyebrow at the thought of their professions as powerful, the fact is that are so embedded in political institutions and frameworks that any claim of complete innocence and objectivity is unfounded” (Kaplan, 2002: 2).

i societat envers les altres, i per tal de poder considerar la diversitat en igualtat de condicions, els/les antropòlegs/logues proposaren l'exercici d'“estranyar-se d'allò familiar” i de “familiaritzar-se amb allò estrany”, qüestionant-se els seus propis *a priori*, situant-se en una situació d'aprenentatge constant i evitant acompanyar les seves observacions d'idees preconcebudes (Augé & Colleyn, 2006).

Un dels camps de recerca que més ha aprofundit en el reconeixement de l'existència d'altres formes de pensament, així com en la posició de l'antropòleg/loga en l'exercici de la seva professió, és l'antropologia de les ontologies. Els/les autors/es referents en aquest camp treballaren en la idea que els sistemes de pensament i les ontologies de les comunitats indígenes no podien ser enteses des de les categories amb les quals estava treballant la disciplina per entendre l'experiència humana (per exemple, des de les dualitats natura/cultura, humà/no humà, cos/ment, etc.), sinó que calia reconèixer la [incommensurabilitat](#) d'aquests sistemes respecte els nostres (Viveiros de Castro, 2004; Latour, 2007; Holbraad, 2014; Descola, 2012). En altres paraules, calia “prendre seriosament a la gent” en les seves expressions i concepcions, i no reduir-les a interpretacions o traduccions per fer-les encaixar en la pròpia visió del món.

En el camp de l'arxivística, diversos/es autors/es ja han posat en coneixement l'enorme riquesa existent en les definicions i pràctiques arxivístiques d'àmbit comunitari, reivindicant la necessitat que la professió trobi maneres de

treballar-hi (Kakaliouras, 2012; Cook, 2013; Gilliland, 2017). Per exemple, s'ha pogut constatar que algunes comunitats estableixen vincles emocionals, simbòlics i espirituals amb els seus documents i arxius, al relacionar-se amb el respecte i l'honor envers els seus avantpassats. L'obligació i la responsabilitat de tenir-ne cura traspasa la manifestació física dels propis arxius, i comprèn també les expressions culturals que es manifesten de forma oral, en rituals i danses, de manera que els arxius, tinguin la forma que tinguin, acaben esdevenint un element vertebrador del seu sistema sociocultural. En conseqüència, han desenvolupat un profund sentit de la obligació envers la gestió pròpia dels seus arxius (Gilliland *et al*, 2017).

També cal tenir en compte que en les societats contemporànies en les que s'ha mantingut la tradició oral, la manera d'enregistrar coneixements, esdeveniments, judicis, acords i transaccions es produeix habitualment de forma (semi)intangible, sovint per mitjà de figures socials com els/les narradors/es d'històries o savis/àvies, que esdevenen i encarnen “arxius vivents” (Ross *et al*, 2006; Evans *et al*, 2016; Gilliland *et al*, 2017). Això difereix enormement de la nostra tradició, en la que el document conté la força de l'evidència i l'autenticitat, i per tant, tota transacció amb poder jurídic, econòmic o administratiu ha de quedar degudament documentada i conservada en forma de registre pel seu valor probatori.

De la mateixa manera, és important considerar que existeixen diferents sistemes i tradicions legals (civil, islàmica,

tribal, canònica, etc.), que reflecteixen visions del món i estructures de poder particulars, i que tenen un impacte directe en la manera com es configuren les relacions socials, les pràctiques professionals, les concepcions sobre els documents i els arxius, i fins tot les nocions d'originalitat i autenticitat en diferents comunitats (Gilliland, 2017).

És essencial, per tant, que en cas de col·laboració o assistència professional a comunitats compreses en altres realitats, es tinguin en compte tots aquests elements i es presti atenció a les significacions socioculturals que entren en joc en els seus arxius. Cal respectar els protocols locals i assegurar-nos que els seus protagonistes adquireixen un rol actiu en la gestió i continuïtat dels arxius (Gilliland *et al*, 2017).

L'[etnografia](#) és, en aquest sentit, el mètode més apropiat per captar aquestes especificitats, sobretot perquè permet donar compte del que és veritablement important pels grups socials i què esperen dels seus arxius (Flinn *et al*, 2009). El mètode etnogràfic és una font de conceptualització que sorgeix d'aquest “prendre seriosament a les per-

sones”, que busca comprendre els fenòmens socials des de la perspectiva dels seus membres i posteriorment elaborar una representació coherent del que pensen i com actuen. La investigació no es fa “sobre” la població, sinó “amb” i “a partir” d'ella, i es parteix de la premissa que difícilment es podran comprendre els fenòmens socials si no s'entenen els termes en els que els caracteritzen els seus protagonistes (el que es denomina, en antropologia, la perspectiva *emic*) (Guber, 2011).

Una de les tècniques més centrals en el mètode etnogràfic és l'[observació participant](#), que té l'objectiu de detectar les situacions socials en les que s'expressen i es generen els universos culturals i la manera com aquests s'articulen, per mitjà d'una observació sistemàtica i una experimentació en directe sobre el terreny per part de l'investigador/a (Guber, 2011). Per aconseguir un afinament dels resultats i una millor representació de la realitat estudiada, l'investigador/a ha de participar i submergir-se en el context que vol estudiar, captant aquells “imponderables de la vida social”⁹ que permeten definir-lo i comprendre'l. En el text o producte etnogràfic resultant, el posicionament adoptat

9 L'expressió “imponderables de la vida social” fou utilitzada per l'antropòleg Bronislaw Malinowski en la seva famosa introducció a la monografia “Els argonautes del Pacífic Occidental” (1922) -considerada un clàssic en la història de l'antropologia-, en la qual planteja una sèrie de reflexions sobre el treball de camp. En aquest text suggereix que una de les tasques de l'investigador/a durant la seva experiència etnogràfica és la de captar tots aquells fenòmens, comportaments i pensaments implícits, invisibles, que no poden ser copsats per mitjà d'entrevistes amb els subjectes ni a partir de l'anàlisi de documentació, sinó que han de ser observats i viscuts en directe, que determinen en gran mesura i permeten comprendre d'una forma més profunda el caràcter i la composició sociocultural d'un determinat grup.

per l'investigador/a i els mètodes de recerca aplicats han de quedar degudament explicitats.

En matèria d'arxius comunitaris, i especialment en l'àmbit de l'activisme, és important considerar el mètode etnogràfic com una eina que ens permetria desenvolupar una major sensibilitat cap a "l'altre", adquirir una major consciència sobre la pluralitat de valors i significats que poden contenir els arxius i els documents, i introduir la pràctica de la reflexivitat en alguns conceptes clau de la disciplina (Kaplan, 2002; Flinn *et al*, 2009; Cook, 2013).

2. 4. 2. Perspectiva crítica en l'activisme

En la comprensió del paper que juguen els arxius en les societats i en les dinàmiques de poder hegemòniques, alguns/es professionals de l'arxivística han apostat per emprendre una deriva més aviat activista, tant pel que fa al rendiment de comptes, al mantenir una estreta supervisió de l'activitat de les institucions i líders governamentals i al garantir l'accés a la informació pública, com pel que fa a aspectes socioculturals més amplis relatius a la representació de col·lectius marginats en els arxius oficials o la construcció d'una memòria social alternativa a través dels arxius comunitaris (Cook, 2007, citat a Jimerson, 2007; Gilliland *et al*, 2016).

Ara bé, tal com constata Joy Novak (2017), s'han avaluat poc les aplicacions pràctiques de l'activisme, no només

a nivell dels seus resultats empírics, sinó també a nivell teòric i metodològic. Tant si l'activisme s'aplica dins els arxius oficials i institucions en les que es treballa, com, sobretot, si s'aplica de manera voluntària a col·lectius diversos per mitjà de professionals independents o organitzats, és important revisar l'*ethos* sobre el que es basa aquesta vessant de la professió i fer aflorar algunes assumpcions que poden ser problemàtiques des d'un punt de vista antropològic.

Si ens centrem específicament en la segona casuística, cal prestar especial atenció a les pràctiques humanitàries desenvolupades per organitzacions no governamentals o sense ànim de lucre que duen a terme projectes de cooperació i desenvolupament a diferent escala (local, nacional o internacional). Alguns/es antropòlegs/logues que han treballat aquesta qüestió han destacat les lògiques subjacents que poden contenir aquest tipus de projectes en diferents àmbits i temàtiques, vinculades a un discurs sobre el desenvolupament que reproduïx una visió esbiaixada i estigmatitzada del món, especialment envers les regions del Sud Global, així com els efectes perniciosos que pot tenir.

Per exemple, en l'anàlisi de les crisis migratòries dels últims temps i l'acció humanitària duta a terme per part de diverses ONGs a les fronteres, l'antropòloga Miriam Ticktin (2015) detecta en l'humanitarisme tres problemàtiques genèriques, que denomina el "problema de la

innocència”, el “problema de l’emergència”, i el “problema de la compassió”. La innocència es relaciona amb la visió que se sol tenir de les víctimes com a agents passius, sense espai per a la responsabilitat i acció sobre el terreny. L’emergència té a veure amb el fet que les ajudes que es plantegen des de l’acció immediata impedeixen la comprensió contextualitzada i històrica dels fenòmens i, per tant, són superficials en l’anàlisi dels conflictes i en el plantejament d’accions dirigides a l’arrel de la problemàtica. La compassió té a veure amb la construcció d’un llenguatge al voltant d’aquestes pràctiques que apel·la més als sentiments i a la caritat cap a les víctimes que no pas a la justícia i la lluita pels seus drets, individualitzant problemàtiques que són estructurals. Així, l’autora argumenta que, si bé és important no excloure la part emocional d’aquestes iniciatives, cal plantejar projectes que s’adrecin també, i sobretot, a la cerca de la justícia i l’equitat des de diferents visions polítiques.

El cas exposat per Ticktin ens pot servir per revisar la manera com s’ enfoquen alguns projectes de cooperació internacional en matèria d’arxius, i les motivacions o assumpcions que hi poden haver al darrera: s’ enfoquen per rescatar i transformar els arxius de les comunitats davant de possibles amenaces naturals i/o antropogèniques, o

per recolzar i dotar d’autonomia a les comunitats en la gestió dels seus propis arxius? S’ enfoquen des de la creença que els propis mètodes i coneixements en la matèria són els més adients per tractar qualsevol arxiu, o des de la comprensió que poden haver-hi diferents pràctiques i cultures arxivístiques, totes igual de vàlides? S’ enfoquen des del sentiment de compassió o des del sentiment de justícia?

Indagant més en la temàtica, els arxivers Terry Cook (2013) i Michelle Caswell (2016) també han advertit de l’asimetria que es pot establir en algunes d’aquestes intervencions arxivístiques, fent referència a les dinàmiques paternalistes i neocolonials subjacents que contenen. En paraules de Cook:

Si la nostra interacció comunitària no és sensible a aquestes altres formes d’arxivar [...], existeix el perill de minar el poder dels seus arxius, i per tant neocolonitzar la seva memòria i evidència amb els nostres estàndards Euro-Nord americans-Australians (2013: 114)¹⁰.

De la mateixa manera, pot ser oportú també plantejar alguna reflexió sobre l’enfocament normatiu, fonamentat en la defensa dels drets humans, que ha assumit tant

¹⁰ “If our community interaction is not sensitive to these other ways of archiving [...], there is a danger of undermining the power of their archive, thereby neo-colonializing their memory and evidence to our mainstream Euro-North American-Australian standards” (Cook, 2013: 114).

l'activisme com gran part de la discussió acadèmica en matèria d'arxius i justícia social. En aquest àmbit s'han fet avenços molt importants, especialment pel que fa al paper dels arxius davant dels abusos de poder governamentals i les violacions de drets humans en contextos dictatorials i de justícia transicional, molt particularment a l'Amèrica Llatina (Giraldo, 2019; Boel *et al*, 2021; Osorio, 2022). Ara bé, des d'una mirada etnogràfica com la que s'està plantejant, cal tenir en compte que no totes les comunitats humanes operen amb el llenguatge dels drets humans, i que per tant, en alguns casos, pot arribar a resultar ineficaç dissenyar projectes de cooperació i argumentar les intervencions utilitzant, almenys de manera exclusiva, aquesta bandera.

Perquè tal com ho desenvolupa el sociòleg Boaventura de Sousa Santos (2011), si bé totes les cultures posseeixen alguna concepció sobre la dignitat humana, no totes les conceben en termes de drets humans. Cal tenir en compte que en l'articulació dels drets humans operen dues dicotòmies bàsiques (individu/societat i estat/societat civil) que responen a un determinat desenvolupament polític, històric i filosòfic d'una regió, que posteriorment s'ha acabat naturalitzant i internacionalitzant. Una mirada històrica i antropològica a la diversitat humana pot identificar ràpidament que aquestes no són categories universals, i que, per tant, mentre es conceben com a tal, i mentre s'intentin aplicar de manera monolítica sense tenir en compte la seva adequació al context, els drets humans poden arribar

a ser un altre instrument d'Occident, avui en dia disfressat de justícia universal, envers altres maneres de veure i de relacionar-se amb el món.

El mateix apunta Michelle Caswell (2016) des de la teoria feminista aplicada a l'arxivística: el marc dels drets humans no pot ser l'única via per aproximar-nos a l'ètica en arxivística perquè, de fet, la llei té els seus límits, i no podem destil·lar la justícia social únicament en una sèrie d'escrits legals que se suposa que garanteix l'Estat. Enfront això, l'autora proposa la noció "empatia radical", basada en la idea que les responsabilitats ètiques dels arxius podrien entendre's en termes de relacionalitat, interdependència i responsabilitat envers els altres, col·locant els subjectes i les comunitats implicades al nucli de la tasca arxivística.

En definitiva, cal fer un exercici d'introspecció personal i professional, i ser conscients que l'activisme, independentment de l'àmbit i la regió en el que s'apliqui, només pot concebre's si es té en compte la diversitat cultural, ontològica i epistemològica existent en la manera com les comunitats entenen i es relacionen amb els seus arxius, i si s'actua en conseqüència. En paraules d'Anne Gilliland (2007):

[...] la nostra professió necessita arxivers activistes, persones dedicades a la causa, conduïdes i determinades en donar suport a un canvi profund, i decidides a persistir fins que succeeixi. Per sobre de tot, necessitem desenvolupar professionals, educadors i acadèmics que demostrin refle-

xivitat en la seva feina, que estiguin preparats per abordar les dimensions arxivístiques en qüestions de justícia social, que estiguin equipats per treballar conjuntament amb aquells que hagin estat marginalitzats o silenciats per l'arxiu en el passat, i que tinguin les eines crítiques per assumir el seu propi cànon de teoria i pràctica quan trobin deficients els paradigmes existents (2007: 17)¹¹.

2. 4. 3. Casos etnogràfics i experiències de recerca

Arrel de les seves experiències amb arxius comunitaris, alguns/es professionals de l'arxivística han començat a delinear l'encaix de la professió amb les necessitats i protocols propis de les comunitats amb les quals es treballa, i a teoritzar sobre possibles models conceptuals, tècniques i metodologies alternatives.

Des de fa un temps, diverses comunitats indígenes d'arreu del món han estat expressant en augment les seves preocupacions en relació a la propietat, localització, gestió, preservació i accés als documents i altres materials que els han estat expropiats històricament (Gilliland *et al*, 2007). Tenint en compte això, gran part de la literatura

en la matèria ha destacat la necessitat de dissenyar projectes que comptin amb l'aprovació i col·laboració activa de la comunitat implicada, per mitjà d'exercicis com ara l'impuls de processos participatius, actes de presa de decisió col·lectives, actuacions centrades en la satisfacció d'aspiracions comunitàries o pràctiques de descripció, avaluació i difusió documental obertes (Cook, 2013; Nakata, 2012, citada a Genovese, 2016; Zavala *et al*, 2017).

Un dels primers elements als que cal prestar atenció quan es treballa amb comunitats, tal com assenyala Kristen Thorpe (2017), són els aspectes ètics implicats en la recerca, començant per la definició sobre què s'entén per comportament de recerca ètic en els termes de la cultura i els valors de la comunitat implicada, o altres aspectes relacionats amb la propietat de les dades recollides durant la investigació i el dret d'accés a la informació.

Per exemple, en la seva implicació professional amb la comunitat aborigen de Singleton (Austràlia), Thorpe suggereix tres elements a tenir en compte en el disseny de pràctiques arxivístiques i mètodes de treball de base comunitària: (auto)reflexivitat, establiment de relacions amb la comunitat i atenció a les implicacions ètiques. Par-

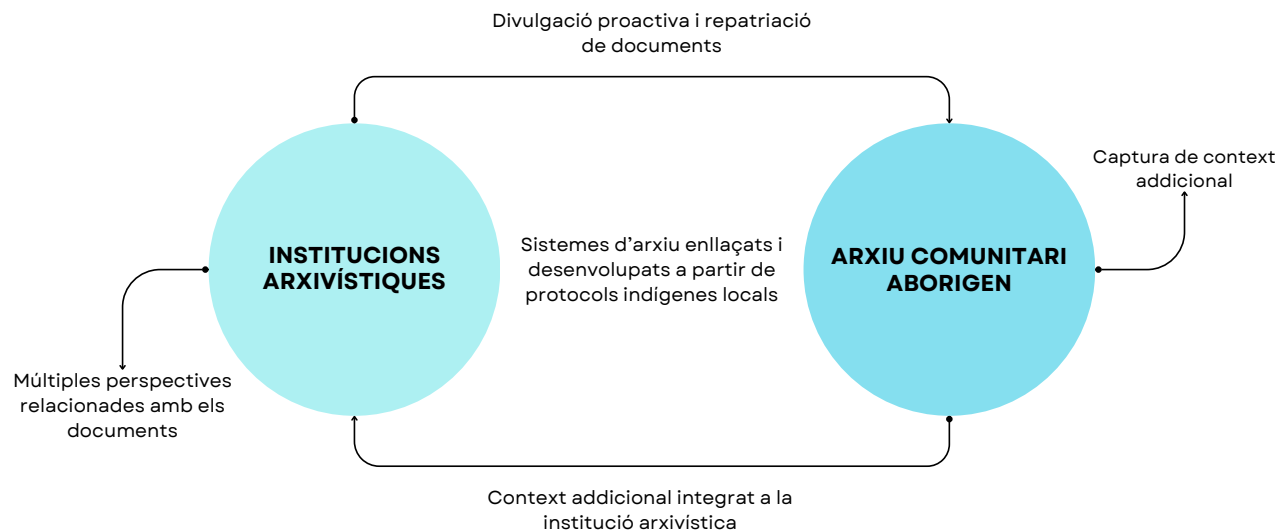
11 “[...] our profession needs activist archivists, people dedicated to the cause, driven and resolved to support profound change, and resolute in persisting until it occurs. Above all, we need to develop professionals, educators and scholars who demonstrate reflexivity in their work, are prepared to address the recordkeeping and archival dimensions of social justice issues, and are equipped to work together with those who have been marginalised or silenced by the record in the past, and have the critical tools to take on their own canon of theory and practice when they find existing paradigms deficient” (Gilliland *et al*, 2007: 17).

tint d'aquestes consideracions de caràcter previ, l'objectiu de la recerca és explorar quatre aspectes complementaris:

1. Les necessitats de la comunitat en la creació d'un arxiu comunitari.
2. Els protocols comunitaris actuals en relació a la gestió dels documents i el coneixement.
3. Les diferències entre les necessitats reals de la comunitat i aquelles necessitats percebudes per la pràctica arxivística tradicional.
4. La teoria i la pràctica arxivística emergent en la formació d'arxius que siguin inclusivament amb la multiplicitat de perspectives i necessitats.

Els resultats obtinguts d'aquesta recerca prèvia, argumenta Thorpe, permeten establir una dinàmica de treball més efectiva, al permear els mètodes de recerca amb les perspectives indígenes, i entaular "responsabilitats recíproques" de les que tant la comunitat com la pròpia acadèmia poden beneficiar-se'n.

A partir d'aquí, l'autora proposa un model conceptual que permet situar l'especificitat dels arxius aborígens en tres eixos: com a espais de reunió i de suport comunitari, com a espais d'aprenentatge i com a espais de connexió amb la cultura i el patrimoni. També desenvolupa el següent model de relació entre la comunitat i les institucions arxivístiques del territori, basat en l'intercanvi de coneixements i perspectives:

Il·lustració 1. Institucions arxivístiques que treballen en col·laboració amb arxius comunitaris aborígens (Font: Adaptació realitzada a partir del model de Thorpe, 2017: 924-925).

La realitat comunitària australiana també ha estat estudiada per autores com Fiona Ross i altres (2006) o Joanne Evans i altres (2015), posant el focus en els reptes que planteja el tractament arxivístic de la memòria oral i destacant la necessitat de desenvolupar nous marcs professionals i legals que admetin els drets i les obligacions de les comunitats indígenes com a co-creadores i co-propietàries de la documentació.

En termes similars ho expressen també Martin Nakata (2012), Jennifer O'Neal (2014) i Taylor Genovese (2016) en la seva aproximació als arxius dels nadius nord-americans i, en concret, en les seves reflexions sobre els denominats *Protocols for Native American Archival Materials*, un text desenvolupat de forma conjunta per 19 arxivistes/es (15 dels/les quals pertanyien a comunitats indígenes d'arreu del món) en el qual es recullen una sèrie de principis de caràcter ètic i pràctic per tal d'encoratjar als/les arxivistes/es investigadors/es a adherir-se als sistemes de coneixements indígenes en els treballs comunitaris, i entaular així un clima de reconeixement, respecte i reciprocitat entre institucions arxivístiques i arxius indígenes.

Un altre exemple de projecte en el que es proposen exercicis per a la construcció d'arxius comunitaris estretament

vinculats a les necessitats i aspiracions dels seus membres és el *South Asian American Digital Archive* (SAADA). Tal com ho descriu Michelle Caswell (2014b), el projecte explora el que un subgrup d'usuaris/àries, en aquest cas estudiants universitaris/àries d'origen americà i sud-asiàtic, els agradaria trobar en el seu arxiu, a través de l'organització de grups de debat i preguntes obertes relacionades amb el que voldrien saber de la generació dels seus avis/àvies i transmetre als seus nets/es. A partir de l'anàlisi de les respostes i les qüestions plantejades en aquestes trobades s'identificaren una sèrie d'inquietuds compartides (per exemple: barreres ètniques, culturals i econòmiques, esdeveniments històrics rellevants del Sud Asiàtic, factors d'emigració, multiculturalitat, discriminació post 11 de setembre de 2001, etc.), i es proposà un conjunt de prioritats clau en la gestió i les activitats impulsades a l'arxiu.

A l'Amèrica Llatina, l'estudi dels arxius comunitaris s'ha centrat més en l'anàlisi de les iniciatives i pràctiques documentals originades per diverses comunitats en resposta als conflictes armats viscuts en els seus territoris i a les violacions de drets humans perpetrades pels respectius estats (Porras & Zúñiga, 2019). Per exemple, a Colòmbia, Marta Lucía Giraldo (2019) i César Osorio (2022) han estat investigant, en les respectives tesis doctorals, la manera

com els arxius permeten a les comunitats canalitzar el seu propi procés cultural del dolor i el record i construir una memòria col·lectiva del conflicte. A l'hora de considerar l'especificitat d'aquests arxius i valorar allò que és important per a les persones, associacions i comunitats productores, ambdós es formulen un tipus de preguntes molt específiques: quin tipus de pràctiques documentals desenvolupen les víctimes? Quins sentits assignen a aquestes pràctiques? Per a què utilitzen els documents? Com els arxius els ajuden a (re)configurar les seves vides i a definir les seves identitats després de les experiències viscudes?

Així doncs, veiem que en totes les investigacions es dona un caràcter prioritari a les preguntes de recerca i a les consideracions ètiques amb caràcter previ al disseny dels projectes, i també es valoren els condicionants socioculturals i els marcs simbòlics en els que viuen i s'expressen les comunitats implicades. L'objectiu d'això és ajustar al màxim les actuacions empreses en base a les seves necessitats, preocupacions i aspiracions, assegurant-ne la seva participació i continuïtat.

2. 5. Conclusions

En aquest capítol s'ha plantejat a grans trets l'origen, l'estat de la qüestió i les mancances detectades en el paradigma euro/nord-americà/australià que actualment domina gran part del pensament i de la pràctica arxivística. Al llarg dels apartats s'ha anat articulant la idea que és necessari cultivar una certa reflexivitat en la professió per tal de donar espai i reconeixement a aquelles altres formes d'arxiu, de base comunitària o similar, que no encaixen amb les visions estandarditzades. En aquest sentit, s'ha argumentat que a l'hora de treballar amb els/les protagonistes dels arxius comunitaris i/o de dissenyar projectes de cooperació, cal ser conscients de la diversitat cultural existent i prestar atenció a allò que entra en joc en la concepció i el tractament dels propis arxius. Per aprofundir en la reflexió, s'ha proposat recórrer a l'antropologia i al seu mètode d'investigació, l'etnografia, per acompanyar aquest camp d'estudis des d'una perspectiva teòrica i metodològica complementària, i s'han introduït també algunes consideracions generals respecte a la vessant activista de la professió. Per últim, s'han presentat alguns casos

etnogràfics i experiències de recerca que poden servir per aterrar les reflexions teòriques plantejades i també com a referent per a iniciatives presents i futures.

Com s'ha exposat, l'existència dels arxius comunitaris fa trontollar les definicions i mètodes tradicionals de la disciplina, i per tant planteja reptes significatius per al seu tractament. Per això, com apunta Flinn (2007), no tota la comunitat professional està d'acord en la inclusió o consideració d'aquests arxius dins el sector, o fins i tot en els esforços de democratització dels arxius públics. Són punts de vista vàlids que s'adrecen directament al centre del debat, al fer referència al propi objecte d'estudi i a la manera com la disciplina es pensa i es projecta a sí mateixa, i que per tant han de ser atesos. De fet, és cert que la tasca que s'està realitzant actualment en matèria d'estandardització internacional és molt positiva i resulta de gran utilitat, tant per facilitar l'intercanvi internacional i articular un llenguatge professional comú, com per delimitar el domini d'expertesa i garantir una uniformitat epistemològica a l'hora d'establir interaccions amb altres disciplines. Com argumenten alguns d'aquests professionals, ampliar l'abast de la professió o desdibuixar-ne les fronteres podria implicar la pèrdua dels nuclis i dels consensos més bàsics, generar incertesa i

encaminar la professió cap a una teorització o autoreflexió excessiva i poc productiva (Gilliland, 2017).

És important reflexionar-hi extensament i prendre en consideració aquestes advertències, però també cal responsabilitzar-nos dels propis exercicis professionals i estar oberts a debatre, sense negar o naturalitzar les relacions de poder en les que habitem (Cook & Schwartz, 2002b). I per fer-ho, cal que cultivem el pensament crític. Tal com l'entén el sociòleg Loïc Wacquant (2002), el pensament crític és aquell que ens proporciona a la vegada els mitjans per pensar el món tal com és i tal com podria ser. En comptes de veure-ho com una amenaça, podríem interpretar que els desenvolupaments tecnològics, les diferències culturals i la resistència de pràctiques arxivístiques locals ens estant indicant que l'actual paradigma potser és, en el fons, massa restrictiu.

Acceptar que les cosmovisions indígenes, les expressions culturals tradicionals i les pràctiques locals també són opcions vàlides per pensar els arxius permetrà crear un entorn més nutritiu, tant en la investigació i la formació acadèmica com en la pràctica arxivística, així com assegu-

rar que el material s'arxiva amb sensibilitat i respecte (Genovese, 2016). En paraules d'Andrew Flinn:

Si com a professió no ens comprometem a la interacció amb els arxius comunitaris, ens arrisquem a perdre l'oportunitat de connectar amb un ampli ventall de persones que poques vegades utilitzen els nostres serveis i, el que és més important, deixem escapar l'oportunitat de treballar per garantir que el patrimoni arxivístic nacional (dins i fora dels murs de l'arxiu) reflecteix el conjunt de la societat. [...]. Si bé no podem reclamar cap dret absolut per accedir als materials de totes les comunitats, hem de reconèixer que aquests materials expliquen totes les nostres històries, i que tots, professionals i no professionals, hem de trobar la manera d'assegurar que els arxius comunitaris es preserven i no es perden per la nostra negligència (Flinn, 2007: 170-171)¹².

Sent l'aproximació contextual una de les principals característiques de l'arxivística, i en un moment en el que el context és cada vegada més complex, fluid i interconnectat, necessitem redescobrir-nos a nosaltres mateixos/es i reflexionar sobre què podem fer per què les societats s'arxivin a sí mateixes de la millor manera (Harris, 1997; Cook, 2013; Thomassen, 2015). No es tracta de conduir la professió cap a un pla purament reflexiu i teòric, sinó de practicar una arxivística més atenta, en la que es pugui actuar, descriure i justificar les decisions preses i enriquir-les de manera continuada (Kaplan, 2002).

Evidentment, no existeixen solucions senzilles ni es tracta d'un camí lliure de problemàtiques, i tot i que potser no es podrà concebre mai una pràctica arxivística unitària i adequada per a totes les casuístiques, almenys podem intentar que tingui una base de pensament i de treball més profunda davant la diversitat del patrimoni documental humà.

¹² “If as a profession we do not commit to engagement with community archives, we risk losing an opportunity to connect with a wide range of people who rarely use our services and more importantly we pass upon the opportunity to work to ensure that the national archival heritage (inside and outside the archive walls) reflects the whole of society. [...]. Whilst we cannot claim any absolute right to access materials held by any community, we do need to recognise that these materials tell all our stories and that we all, professional and non-professionals, need to find a way of ensuring that these community archives are preserved and not lost through our neglect” (Flinn, 2007: 170, 171).

3. Cas d'estudi: el projecte de cooperació d'Arxivers sense Fronteres amb l'Arxiu Nacional Sahrauí

3. 1. Introducció al cas d'estudi

Per tal de situar el projecte seleccionat com a cas d'estudi dins el seu marc d'actuació, i amb la perspectiva de fer-ne una anàlisi al voltant de les idees plantejades fins al moment, en aquest apartat s'ofereix, en primer lloc, una breu aproximació a l'origen i desenvolupament dels projectes de cooperació internacional en matèria d'arxius a Catalunya i, en concret, d'Arxivers sense Fronteres, l'organització referent en el territori. En segon lloc, es presenta un breu resum del projecte de cooperació d'aquesta entitat amb l'Arxiu Nacional Sahrauí i la seva evolució al llarg dels anys, que serveix per introduir l'anàlisi realitzada en el següent apartat.

3. 1. 1. Els projectes de cooperació internacional en matèria d'arxius a Catalunya

Les primeres actuacions catalanes de solidaritat i cooperació internacional en l'àmbit dels arxius s'impulsen des de l'Ajuntament de Barcelona durant els anys noranta, precisament en un moment en el que la professió adquireix una consciència creixent sobre la correlació entre l'arxivística i la defensa dels drets humans i se'n comencen a fer algunes consideracions teòriques al respecte. Ramon

Alberch, a la publicació *Deu anys d'Arxivers sense Fronteres* (2008), fa referència als dos primers projectes solidaris que atorguen un espai i un reconeixement a l'actuació arxivística dins el marc d'acció impulsat: el projecte de cooperació amb l'Administració municipal de Malabo (Guinea Equatorial) i la creació de l'Arxiu de la Ciutat de Montevideo (Uruguai), juntament amb l'Ajuntament de Montevideo i la Universitat de la República Uruguiana.

L'èxit d'aquests projectes inicials i la voluntat de continuar impulsant iniciatives en l'àmbit del patrimoni cultural i la preservació documental, continua Alberch, propicia l'inici de nous projectes de caire arxivístic en aquestes zones, i també l'arribada de propostes, peticions i possibilitats d'acció solidària a diverses parts del món, especialment a l'Àfrica Subsahariana, a l'Amèrica Llatina i als Balcans.

Aquesta demanda creixent d'ajut de distinta procedència comença a fer reflexionar als/les arxivers/es que havien participat en aquests projectes o que havien estat involucrats/des a nivell individual en diferents activitats de solidaritat relacionades. "La conclusió, escriu Alberch, "fou que calia cercar un marc d'acció més dinàmic, més obert i menys sotmès a les limitacions naturals de les accions empreses des de les institucions públiques. Prenia cos, així,

la proposta de crear una organització no governamental específicament dedicada als arxius” (2008: 21).

D’aquesta manera, l’any 1998 neix Arxivers sense Fronteres, una organització sense ànim de lucre que, a partir d’aquell moment, impulsa, coordina i participa en les actuacions de cooperació i solidaritat arxivística sorgides en territori català amb una mirada internacional. Arrel del compromís adquirit per l’associació, i degut a diverses problemàtiques que estaven succeint en l’esfera internacional, les accions d’AsF ràpidament se submergeixen en un marc de col·laboració amb diferents cossos internacionals, organitzacions i col·lectius per a la preservació del patrimoni documental, la memòria històrica i la defensa dels drets humans (Alberch *et al*, 2003).

Però la complexitat organitzativa i jurídica de l’abast internacional que emprèn, la dificultat d’obtenir finançament i el nombre creixent de projectes a gestionar acaba donant pas, en primer lloc, a la descentralització funcional i territorial de l’organització per mitjà de l’obertura de seccions a França i a diversos països de l’Amèrica Llatina i, en segon lloc, a la constitució d’aquestes en associacions independents ancorades als ordenaments jurídics dels respectius països. Totes elles, però, s’adherien a una Carta Internacional en la que es definien

els principis de solidaritat, els objectius comuns i els codis ètics implicats en les actuacions de preservació i recuperació del patrimoni documental arreu del món (Bofill & Martínez, 2008).

D’ençà de la consolidació d’aquesta estructura organitzativa, i gràcies al nombre creixent de projectes en les quals s’ha vist involucrada al llarg de les més de dues dècades d’activitat, avui en dia AsF suma nombroses experiències i coneixements en aquest àmbit. Les seves actuacions basculen principalment entre dos pols: l’impuls de projectes de cooperació sobre el terreny a diferents parts del món, i la participació en jornades, debats, seminaris i congressos internacionals, en els quals difonen la seva tasca i contribueixen en el debat sobre la funció social dels arxius, la lluita per la memòria històrica, la defensa dels drets humans i la preservació del patrimoni en situacions de conflicte polític, social o econòmic.

Per tant, en matèria d’arxius, AsF aglutina la totalitat dels projectes de cooperació impulsats des del territori, de manera que mantenen vinculacions i convenis de col·laboració tant amb la Generalitat de Catalunya i els diferents Departaments implicats, dels que reben la major part de finançament, com amb diferents institucions, administracions locals, entitats i associacions d’àmbit estatal i internacional.

3. 1. 2. El projecte de cooperació amb l'Arxiu Nacional Sahrauí

El projecte de cooperació amb l'Arxiu Nacional de la RASD s'inicia a petició del seu director, el qual sol·licita l'any 2006 la col·laboració d'AsF per a l'organització i millora de les condicions de l'arxiu. Responent a la petició, el novembre del mateix any dues cooperants d'AsF es traslladen als campaments de refugiats sahrauís del Tinduf per analitzar la situació de l'arxiu i l'estat de la documentació i valorar un possible projecte de col·laboració. Davant dels resultats d'aquest estudi, i tenint en compte les circumstàncies dels sol·licitants, es valora positivament la col·laboració i es comença a treballar en la preparació del projecte per iniciar-lo a partir del 2007 (Memòria AsF, 2006).

En aquestes valoracions inicials es detecten dues necessitats de caràcter prioritari: en primer lloc, impartir una formació bàsica en arxivística al personal responsable, i en segon lloc, proporcionar suport i recursos per a la millora de les condicions de l'arxiu i la gestió de la documentació (Memòria AsF, 2007).

Per tal de donar resposta a aquestes necessitats, AsF inicia la cerca d'ajuts i subvencions provinents de les institucions i entitats del país i comença a destinar-hi anualment una quantitat de recursos estipulada. Així, per exemple, gràcies a la col·laboració i el finançament de la Subdirecció General d'Arxius del Departament de Cultura de la Generalitat de Catalunya, durant els mesos d'octubre i novembre de 2007 quatre arxiviers/es poden desplaçar-se als campaments sahrauís del Tinduf amb l'objectiu d'impartir una sèrie de formacions teòriques al personal de l'arxiu i realitzar pràctiques amb la documentació custodiada (Memòria AsF, 2007).

L'any 2008 s'aconsegueix, gràcies a la subvenció rebuda de l'Ajuntament de Torredembarra (Tarragona), la compra d'un cotxe 4x4 per facilitar els desplaçaments entre els campaments sahrauís i la localització de l'arxiu i agilitzar les transferències de la documentació produïda per les *wilayes*¹³ i altres entitats del territori. Gràcies a l'ajut també de la Subdirecció General d'Arxius, aquest mateix any és possible la compra d'un ordinador, d'un sistema d'alimentació ininterrompuda (SAI) i d'una impressora per millorar el funcionament de l'arxiu i inventariar-ne la documenta-

¹³ Les *wilayes* són subdivisions administratives pròpies d'alguns països musulmans, equivalents al terme província. Els camps refugiats sahrauís del Tinduf estan organitzats en cinc assentaments o *wilayes*, cada una de les quals està formada per varis districtes o municipis. Rabuni és la capital administrativa dels camps de refugiats de Tinduf, i és a on es troba ubicat l'Arxiu Nacional.

Font: "Campamentos de refugiados saharauis". *Solidariedade Galega co Pobo Saharai*. <https://sogaps.org/campamentos-de-refugiados-saharauis/> [consultat: maig 2023].

ció. També es mantenen reunions amb els responsables del projecte de cooperació per a l'organització de l'Arxiu del Ministeri d'Informació de la RASD, impulsat per una entitat de cooperació austríaca, amb l'objectiu de conèixer els respectius projectes i coordinar actuacions futures (Memòria AsF, 2008).

L'any 2009 se signa un primer conveni de col·laboració amb el director de l'arxiu per tal ratificar la col·laboració d'AsF en l'organització dels fons documentals produïts pel govern i l'administració de la RASD, comproment-se a continuar també amb la formació al personal de l'arxiu, millorar les seves condicions de treball i rehabilitar les instal·lacions (Memòria AsF, 2009). L'any 2011, l'aleshores President d'AsF i el Director General de l'Arxiu de la RASD signen a Sabadell un segon conveni de col·laboració, aprofitant l'estada formativa realitzada a l'Arxiu Històric de Sabadell i a la seu de l'associació (Memòria AsF, 2011).

D'aquesta manera, la participació d'AsF es concreta en una sèrie d'actuacions emmarcades en aquestes línies de treball, que es van executant al llarg dels propers anys en la mesura que ho van permetent les possibilitats econòmiques i els condicionants sociopolítics de les respectives regions. Any rere any es treballa per proporcionar i mantenir una certa estabilitat en els recursos, destinats a retribuir una petita quantitat de diners al personal de l'arxiu, comprar material d'arxiu i informàtic, reforçar les instal·lacions i la seva connectivitat a internet i continuar amb

les transferències de documentació (Memòries AsF, 2014, 2015, 2016, 2017, 2018, 2019, 2021).

Una de les actuacions més destacables és l'organització d'estades formatives per a responsables i tècnics de l'arxiu de la RASD en diversos centres d'arxiu de Catalunya i Espanya, en les que s'imparteixen classes teòriques, pràctiques i visites guiades gràcies a la col·laboració dels seus responsables (Memòries AsF 2009, 2011). Aquestes estades es complementen amb les actuacions anuals de seguiment del projecte i amb alguna visita més dels/les cooperants d'AsF als campaments sahrauís, d'entre les quals destaca la de l'any 2018 (Memòries AsF 2010, 2012, 2015, 2018; Informe, 2018).

També a partir de l'any 2009 es comença a difondre el projecte en diferents congressos, jornades, seminaris i col·loquis, en els quals s'expliquen les tasques desenvolupades, posant en valor l'activitat de l'Arxiu Nacional Sahrauí com a exemple de lluita per a la preservació, gestió i difusió del patrimoni documental i la funció social dels arxius (Memòria AsF, 2009). Aquestes participacions es mantenen al llarg dels anys, i per mitjà també de la seva difusió via xarxes socials, pàgina web i campanyes de micromecenatge, s'intenta mantenir i buscar noves fonts de finançament (Memòries AsF, 2012, 2013, 2014, 2016).

Així doncs, el projecte s'ha mantingut força estable al llarg dels anys, fins i tot, en menor mesura, l'any 2020, marcat per les dificultats de la pandèmia del Covid-19 a nivell glo-

bal, així com pel trencament de l'alto el foc i la declaració de guerra per part del Front Polisari¹⁴, situació que va tenir una repercussió directa en els tècnics de l'arxiu i en les seves possibilitats de treball (Memòria AsF, 2020). Actualment el projecte segueix en actiu.

3. 2. Anàlisi del projecte

A continuació es presenten els resultats de l'anàlisi d'aquest projecte de cooperació, integrant tant allò obtingut de la revisió de memòries i informes elaborats per AsF com, principalment, les impressions i reflexions sorgides de les entrevistes amb els/les cooperants d'AsF i les respostes al qüestionari enviat als tècnics de l'Arxiu Nacional i a AsF respectivament.

3. 2. 1. Constitució i especificitats de l'Arxiu Nacional Sahrauí

El procés de constitució de l'Arxiu Nacional Sahrauí, les especificitats dels fons i de la documentació que s'hi conserva i les necessitats, mancances i problemàtiques que experimenta venen principalment determinades pels esde-

veniments històrics del territori, l'herència de l'experiència colonial i el seu particular procés de descolonització.

El Sàhara Occidental va ser un territori colonial administrat per Espanya fins el novembre de 1975, moment en el que es va cedir a Marroc i a Mauritània per mitjà d'un acord que no ha estat mai acceptat per la comunitat internacional. Posteriorment Mauritània es retirà de l'acord, i donada la desentesa unilateral del govern espanyol, el govern marroquí passà a considerar-se sobirà sobre tot el territori sahrauí. No obstant, a la franja oriental del Sàhara s'establí el Front Polisari, un moviment independentista creat l'any 1973 que des d'aleshores lluita per l'autodeterminació i independència del Sàhara Occidental. Aquest moviment va proclamar l'any 1976 la República Àrab Sahrauí Democràtica, que ha estat reconeguda per vuitanta països i continua reivindicant la sobirania sobre el territori a dia d'avui¹⁵.

Així doncs, després de la retirada d'Espanya s'inicià un conflicte armat entre el Marroc i el Front Polisari que encara perdura, de manera que gairebé la meitat de la població sahrauí va haver de desplaçar-se al Tinduf (sud-oest d'Ar-

¹⁴ El context històric de la població sahrauí i la seva situació actual es desenvolupa en el següent apartat.

¹⁵ "Breve historia del Sàhara Occidental". *Una mirada al Sàhara Occidental*. Darrera actualització: 18 de febrer de 2023. <https://saharaoccidental.es/historia-del-sahara-occidental/breve-historia-sahara-occidental/> [consultat: maig 2023].

gèlia) en condició de refugiada, en uns campaments en els quals actualment hi viuen unes 173.000 persones¹⁶.

Com a embrió d'Estat subjecte a aquestes particularitats polítiques i històriques, la RASD inicià el seu desplegament per mitjà de la creació de diferents ministeris i departaments, amb seu a Rabuni (sud d'Argèlia). Tal com copsaren ben aviat els/les cooperants entrevistades d'AsF, l'Arxiu Nacional va acabar constituint-se al cap d'uns anys per una qüestió eminentment pràctica, sorgida de la necessitat de recopilar i emmagatzemar en un dipòsit tota la documentació generada d'ençà de la creació del Front Polisari l'any 1973, dels diferents ministeris, *wilayes* i altres organitzacions. No obstant, aquest procés de formació de l'arxiu i les transferències regulars de documentació que s'han anat produint al llarg dels anys següents no es realitzà d'una forma planificada i tècnica, sinó més aviat arbitrària, de manera que no s'aplicà cap procés arxivístic per a la identificació, organització i tractament de la documentació conservada, un dels principals motius pels quals anys més tard decidiren contactar amb AsF.

L'Arxiu Nacional està situat al complex presidencial de la RASD, també a Rabuni. Compta amb una direcció política, vinculada a la RASD i propera al Front Polisari, i una direcció tècnica que, com veurem més endavant, requereix

d'algunes reflexions i apreciacions. El personal que hi ha anat treballant al llarg dels anys, tècnics i auxiliars, no és fix ni disposa de formació en arxivística o humanística, excepte el seu primer director tècnic. A més, s'ha experimentat una elevada rotació i substitució de personal al llarg dels anys, fet que ha dificultat les actuacions impulsades en el projecte.

Il·lustració 2. Entrada a l'Arxiu Nacional Sahrauí. (Font: Fotografia cedida per Arxivers sense Fronteres).

¹⁶ “Refugiados saharauis: 45 años viviendo en campamentos de Argelia”. UNHCR/ACNUR. <https://eacnur.org/es/actualidad/noticias/emergencias/refugiados-saharauis-campamentos-tinduf> [consultat: maig 2023].

3. 2. 2. L'activitat inicial d'Arxivers sense Fronteres

Tal com s'ha introduït en línies anteriors, AsF inicia la seva activitat sobre el territori l'any 2006 per mitjà de la realització d'un estudi de prospecció, amb l'objectiu de conèixer la documentació a tractar i el seu estat, les instal·lacions de l'arxiu i les seves principals mancances i necessitats, així com planificar la intervenció que es duria a terme a partir de l'any següent.

Aquest estudi va determinar que calia prioritzar, per una banda, la identificació i organització dels fons documentals custodiats i, per altra banda, la formació al personal de l'arxiu, per tal de dotar-los dels conceptes arxivístics bàsics i d'alguns mètodes per començar a treballar. D'aquesta manera, AsF inicià l'any següent la preparació d'aquestes formacions inicials i la cerca de cooperants disposats a desplaçar-se unes setmanes als campaments del Tinduf per oferir les classes.

Per tal de preparar el viatge, les persones seleccionades es reuniren amb les cooperants que realitzaren l'estudi de prospecció per conèixer amb més detall les particularitats del projecte, i a partir d'aquí planificaren la durada, objectius i contingut de les formacions, confeccionant un dossier de 10 fitxes amb conceptes bàsics d'arxivística (document, edats de la documentació, classificació, descripció, etc.).

La seva experiència sobre el terreny va demostrar que l'estudi de prospecció no havia contemplat o no havia tingut accés a alguna informació que resultà clau pel projecte, especialment per aquelles primeres jornades formatives. Per exemple, aparentment, al no poder veure de primera mà la documentació durant la fase de prospecció, van constatar amb sorpresa que la documentació es trobava majoritàriament en àrab, i no en espanyol, al contrari del que els havien informat des de l'arxiu, fet que va obstaculitzar el treball i la realització de les sessions pràctiques. Tampoc els/les alumnes que van assistir a les formacions entenien el castellà, de manera que van haver de sol·licitar amb urgència un servei de traducció de les classes i els

Il·lustració 3. Primeres formacions a l'Arxiu Nacional Sagrauí. (Font: Fotografia cedida per Arxivers sense Fronteres).

materials preparats. Tampoc es va considerar el perfil de l'alumnat ni el seu grau de coneixement en la matèria: es trobaren amb 17 alumnes de diferent perfil, no tots vinculats a l'Arxiu Nacional, sinó també dels Ministeris de Salut, d'Informació i Equipament i del Centre de la Dona. La majoria eren dones joves, amb diferents nivells formatius, provinents de diferents wilayes i que havien de recórrer una llarga i difícil distància per poder arribar als centres on s'impartien les formacions. També es trobaren amb importants mancances materials (pissarra, ordinador, connexió a internet, etc.), de manera que hagueren d'improvisar i buscar solucions en el moment.

Per tot això, vist en retrospectiva, els/les cooperants entrevistats/des que participaren en aquestes primeres formacions indicaren que, si haguessin disposat de més informació sobre la població i els alumnes que tindrien, haurien planificat les formacions d'una altra manera. En primer lloc, en relació a l'horari plantejat inicialment (matí de classes teòriques i tarda de pràctiques a l'Arxiu Nacional), van constatar que no era realista impartir formacions durant tot el dia, tant perquè les dones havien d'atendre els seus compromisos domèstics com perquè no tenien facilitat en el desplaçament, i també perquè la percepció del temps, la puntualitat i el ritme de treball dels sahrauís no era tan diligent i apressada com la seva. Per això, van decidir impartir les formacions només els matins de 9h a 14h i en diferents centres.

En segon lloc, també els materials i l'enfocament de les formacions hagués canviat, prioritant una mirada més pràctica, tal com sol·licitaren els/les mateixos/es alumnes. Durant les classes insistiren en els conceptes arxivístics fonamentals: què és un fons i com identificar-lo, els conceptes de sèrie, expedient i document, el quadre de classificació, l'estructura orgànica de la RASD, etc. Constaten que, si bé el concepte de document i les fases del cicle de vida de la documentació resultaren comprensibles, la resta de continguts van ser més complicats de transmetre.

Potser això no és casual. De fet, una de les cooperants explica que al Centre de la Dona hi van trobar un fons documental en el que, amb cartells escrits en àrab, havien separat la "documentació viva" de la "documentació morta", descobrint així que era una lògica que aparentment ja aplicaven.

Sigui com sigui, tal com sí s'havia constatat en l'estudi de prospecció, l'arxiu no estava organitzat i la documentació pertanyent als fons de diferents ministeris i entitats es trobava barrejada. Per aquest motiu, els/les cooperants també dugueren a terme una important tasca d'identificació i discerniment de fons, no sense dificultats, al no poder comprendre el contingut dels documents i les diferents tipologies documentals emprades, malgrat intuir-les. També ensenyaren als/les alumnes com identificar un fons documental i les seves possibles sèries, exemplificant-ho

a partir d'un parell de ministeris, per tal que poguessin donar continuïtat a aquesta tasca posteriorment.

Descobriren que al Ministeri d'Informació, on hi havia dos dipòsits de documentació amb una bona infraestructura, ordinadors, escàner i internet, hi havia en marxa un projecte de cooperació amb l'Arxiu Nacional d'Àustria per tal d'organitzar un arxiu audiovisual, qüestió que també desconeixien.

D'aquesta primera experiència sobre el territori, dues de les cooperants elaboraren un informe en el que reflectiren una sèrie d'interrogants i reflexions a tenir en compte a futur: “calia treballar únicament amb l'Arxiu Nacional? La formació havia d'anar dirigida exclusivament al seu personal? Calia organitzar tot el sistema d'arxiu de la República? Convenia formar a un sol tècnic perquè fos ell el que formés als/les altres?” (Informe, 2007).

Les actuacions de formació continuaren en anys posteriors, i fins i tot alguns membres de l'arxiu vingueren a fer estades formatives en arxius catalans. Al llarg dels anys, a més del reforç dels conceptes bàsics, també s'ensenyaren processos i tècniques per a la transferència de documentació, la digitalització i classificació d'imatges, i l'avaluació i destrucció documental, entre d'altres. Malgrat les dificultats i problemàtiques que es descriuran a continuació, son signe de l'avançament del projecte.

3. 2. 3. La continuïtat del projecte i problemàtiques experimentades

Un dels aspectes més rellevants i que té un pes decisiu en el desenvolupament d'aquest projecte és la gestió dels recursos econòmics, així com les expectatives i dinàmiques que es conformen al seu voltant, carregades d'una forta dimensió social.

Al llarg dels anys, AsF ha aconseguit transferir de manera regular una mitjana de 3.000€ anuals a l'arxiu, fruit de les subvencions rebudes principalment pel Ministeri de Cultura del govern espanyol, la Generalitat de Catalunya i altres institucions nacionals i estatals, així com de les ajudes i recaptacions provinents de diferents iniciatives impulsades per l'associació.

L'objectiu d'aquestes transferències ha estat sempre proporcionar un mínim de recursos per sostenir l'activitat de l'arxiu, cobrir les despeses de material i aportar, en la mesura del possible, un petit sou als seus tècnics. No obstant, AsF es troba amb que la direcció política i tècnica de l'Arxiu Nacional sol·licita regularment rebre una major quantitat de diners, al·legant que no els és suficient per sostenir l'arxiu ni per viure d'aquest sou.

Reflexionant sobre aquesta qüestió amb els/les cooperants d'AsF sorgiren dues observacions crítiques: per una

banda, la percepció que sovint tenen les comunitats del Sud Global en situació de vulnerabilitat i de dependència que a Europa/Occident es disposa de recursos econòmics i oportunitats gairebé il·limitades, amb les expectatives i frustracions que això genera per ambdues parts (aquesta és una tendència global que succeeix dins i fora dels projectes de cooperació, independentment de l'àmbit), i per altra banda, la sensació que té AsF que estan utilitzant l'arxiu com a excusa per obtenir un *modus vivendi*, que no passa, o en poca mesura, per millorar les condicions de l'arxiu.

Relacionat amb això, sovint també canalitzen a través d'aquest projecte altres peticions que, en el fons, no tenen a veure amb l'objectiu i l'àmbit d'actuació delimitat, cosa que porta a pensar als/les cooperants d'AsF que no acaben de comprendre el propòsit del projecte. Principalment, es tracta de les recurrents sol·licituds per part del personal de l'arxiu de rebre formacions prolongades en el temps en territori espanyol i, per tant, que AsF els tramiti els permisos i visats corresponents. Tal com constataren, l'objectiu d'aquestes peticions, dutes a terme en alguna ocasió, no és en el fons rebre formació en arxivística, sinó obtenir una via de sortida momentània o permanent de la seva situació.

Evidentment, això s'explica per la situació política i econòmica del territori, els episodis regulars de conflicte i les condicions geogràfiques, climatològiques i de vida de la

població sahrauí en uns camps de refugiats temporals que han acabat esdevenint permanents, de manera que, com és lògic, les seves prioritats vitals pivoten cap a altres bandes, més enllà de l'arxiu.

L'altra qüestió amb la que es troba AsF és que, a efectes pràctics, la recepció i gestió de les subvencions, ajudes i aportacions econòmiques requereix d'una justificació, i per això es demana anualment als tècnics de l'Arxiu Nacional que enviïn fotografies, informes i memòries d'actuacions com a prova de l'avançament de la feina. No obstant, com comproven any rere any, és una demanda que els costa complir, bé sigui perquè no es mostren molt propensos a enviar informació, o perquè, tal com reflectiren en el propi qüestionari, no entenen els motius ni saben com proporcionar-la, de manera que allò que acaben enviant no sol tenir la qualitat esperada. Per exemple, una de les dades que sol sol·licitar AsF són els metres lineals de la documentació existent respecte a la que ha estat treballada, i tot i que els han explicat com calcular-los en diverses ocasions, al final acaben proporcionant la informació en quantitat de caixes.

El cert és que, tal com reflexionava un dels cooperants, es produeixen també malentesos i obstacles en aquest àmbit per una qüestió sociocultural bàsica. És a dir, malgrat des d'AsF se'ls explica com fer-ho, se'ls exigeix el compliment d'uns paràmetres i d'una manera de treballar propis del

funcionament dels arxius i del sistema associatiu i institucional de la societat occidental, que probablement no encaixa amb allò que ells detecten que és important. I a això se li suma les mancances materials de l'arxiu i de l'entorn, perquè tampoc disposen de les eines, els programes o la infraestructura adequada que els permetria donar compliment no només a aquests requisits, sinó també a implementar tècniques arxivístiques tant sobre la documentació en paper com en la seva digitalització.

Il·lustració 4. Tècnic de l'Arxiu Nacional Sahrauí identificant i discernint els fons documentals. (Font: Fotografia cedida per Arxivers sense Fronteres).

Per tots aquests motius, el nivell d'exigència que mantenen amb ells respecte altres projectes de cooperació tampoc és

molt elevat. Són flexibles amb la seva resposta, conscients de les circumstàncies i dificultats amb les que es troben.

Una altra qüestió fonamental que s'ha detectat durant l'execució del projecte, que resulta clau per al seu desenvolupament i que explica part de les problemàtiques exposades en línies anteriors, són les persones seleccionades com a interlocutores. Com han pogut comprovar els/les cooperants, és vital pel projecte que els responsables de l'arxiu creguin en la feina, li donin importància, en facin un seguiment i puguin comunicar-se i coordinar-se d'una manera fluida amb AsF. Per exemple, les persones entrevistades coincidiren en que el primer interlocutor que va tenir el projecte per part de l'Arxiu Nacional tenia un bon perfil per complir amb aquest rol: disposava de coneixements en arxivística i formació humanista, creia en el projecte, tenia un bon nivell de castellà i àrab, i fins i tot havia actuat com a intèrpret en les primeres formacions realitzades. No obstant, aquesta persona va desistir al cap d'uns anys, i des d'aleshores hi ha hagut una rotació important de personal, cap d'ells amb formació en arxivística, de manera que no s'ha pogut construir una base de treball sòlida. Tampoc l'actual director tècnic de l'arxiu, que des de fa uns anys fa d'interlocutor del projecte, és arxiver, malgrat se l'ha format en diverses ocasions, ni es percep un grau molt elevat d'implicació en el projecte, fet que n'obstaculitza l'execució i la fluïdesa.

Per aquest motiu i per tot allò exposat anteriorment, el projecte s'ha anat refredant amb el pas dels anys, si bé es continua aportant recursos per la subsistència de l'arxiu i es manté el contacte amb el seu personal.

3. 2. 4. Reflexions finals dels/les cooperants i valoració del projecte

Valorat des de l'experiència i la perspectiva que aporten els anys, els/les entrevistats/des compartiren una sèrie de consideracions molt il·lustratives sobre el projecte i les seves oportunitats de millora.

En primer lloc, alguns/es destacaren la necessitat de reforçar d'alguna manera la presència sobre el territori i fer un major seguiment del projecte. Per exemple, una idea que va sorgir va ser la possibilitat de fer xarxa amb altres entitats o associacions que estiguessin més en contacte amb la població local, per tal de reforçar l'ancoratge i el coneixement del territori, mediar situacions i intercanviar experiències. De manera relacionada, altres comentaren la necessitat actual de disposar d'un/a cooperant d'AsF que realitzés un seguiment estret i hi estigués en contacte d'una forma més regular, per exemple cada tres mesos, per conèixer les tasques realitzades, problemàtiques experimentades, l'estat de les transferències i la destrucció de documentació, etc. Fins i tot, que pogués desplaçar-se allà cada tres anys per valorar de primera mà la situació de

l'arxiu. No obstant, això implicaria un cost econòmic extra o una redistribució dels actuals recursos que probablement generaria disconformitats.

En segon lloc, tots destacaren la importància d'haver trepitjat el territori i experimentat de primera mà la situació de l'arxiu i de la població com a element clau per entendre i gestionar el projecte. Pel contrari, coordinat per professionals que no tinguessin aquesta experiència podia portar a desconnectar de la realitat de les persones amb les quals es treballa, i acabar transportant una sèrie de neguits i mètodes de treball inapropiats pel context.

En tercer lloc, i de manera relacionada, reflexionaren sobre la figura de l'interlocutor i la necessitat de comptar amb una implicació clara per part seva amb als objectius estratègics del projecte, així com un compromís amb la gestió del dia a dia de l'arxiu.

D'altra banda, els/les que portaven més anys implicats/des en el projecte expressaren els seus dubtes respecte a la voluntat de donar-li continuïtat, davant la manca dels resultats esperats, la relació amb els interlocutors, les reiterades peticions que escapen de l'àmbit arxivístic, l'extensió en el temps i la motivació envers nous projectes als que destinar esforços i recursos. No obstant, continua fent de contrapès el seu compromís amb la solidaritat, l'empatia envers la situació de la població sahrauí i la voluntat de

continuar aportant recursos per a la subsistència de l'arxiu. En aquest sentit, actualment es concep ja no tant com un projecte de cooperació amb un inici i un final, sinó com una forma de mantenir aquest arxiu i que el seu personal en pugui viure mínimament.

Il·lustració 5. Estanteries de l'Arxiu Nacional Sahrauí després de la intervenció d'Arxivers sense Fronteres. (Font: Fotografia cedida per Arxivers sense Fronteres).

Sigui com sigui, i malgrat les circumstàncies, tant els/les cooperants d'AsF com el personal de l'Arxiu Nacional reconeixen el valor de la documentació conservada i la seva posició

estratègica pel poble sahrauí. De fet, quelcom paradigmàtic és que, a nivell d'estructura orgànica, l'arxiu pertany a la presidència de la RASD i està situat al mateix lloc on s'ubica la direcció del Front Polisari, de manera que es troba en un espai especialment protegit i significatiu. A més, com s'ha esmentat, compta també amb una direcció política vinculada al Front, així que és clara la transcendència que pot tenir la documentació que s'hi conserva.

En concret, hi ha documentació que, ben identificada i organitzada, es creu que els permetria defensar la seva nacionalitat i lluitar pel dret a l'autodeterminació. Per exemple, alguns/es cooperants identificaren que es conserven registres del procés d'alfabetització massiva de la població que dugué a terme la RASD a partir dels anys 80 com una de les seves primeres actuacions, així com també censos de vacunació i altres proves documentals que serien decisives per caracteritzar el dret a vot de la població i reforçar la seva identitat política davant d'un referèndum amb el Marroc.

No obstant, com va apuntar un dels cooperants, per saber què en pots treure has de conèixer primer què hi ha i tenir-ho ben identificat i descrit, i per això les actuacions arxivístiques que s'han emprès i s'emprendran a futur són de vital importància.

Més enllà del seu valor nacional i reivindicatiu, és evident que la documentació també té un valor històric i sociocultural important per a la població, i des de l'arxiu son conscients del seu potencial. Així ho manifestaren en les seves respostes al qüestionari:

Lo más importante de tener este patrimonio documental es hacer que las generaciones venideras sepan de la presencia de sus ancestros y también saber de su pasado.

También nos sirve como una retroalimentación en diferentes esferas sociales, económicas y políticas¹⁷.

Una recerca en més profunditat podria rebel·lar i caracteritzar amb més precisió què implica aquest reconeixement dels avantpassats en l'arxiu i com aquest “retroalimenta” les demés esferes. Sigui com sigui, la qüestió és que l'arxiu, amb totes les dificultats i mancances, conté significacions i expectatives particulars que caldria atendre.

En definitiva, es tracta d'un projecte del que se'n poden treure molts aprenentatges, i així ho demostra la reflexivi-

¹⁷ Resposta dels tècnics de l'Arxiu Nacional Sahrauí a 30 de maig de 2023.

tat i la perspectiva crítica de les persones entrevistades, i també les aportacions fetes pels tècnics de l'Arxiu Nacional i per AsF en els qüestionaris enviats.

L'Arxiu Nacional Sahrauí ha pogut tenir una continuïtat i un recolzament gràcies a les intervencions d'AsF, i això és quelcom positiu que mostra la implicació de tothom qui hi ha estat involucrat. No obstant, com es pot destil·lar d'aquesta anàlisi, existeix un marge de millora que passa per considerar i replantejar des d'una mirada sociocultural algunes actuacions, o almenys per comprendre-les amb una major perspectiva.

Per tant, el projecte de cooperació d'AsF amb l'Arxiu Nacional Sahrauí demostraria la necessitat de comptar amb algunes consideracions etnogràfiques, amb l'objectiu de perfilar amb més adequació les intervencions plantejades, especialment durant la fase de prospecció i investigació prèvia, i assegurant d'aquesta manera una mútua comprensió entre les persones implicades i la qualitat i idoneïtat de les actuacions tècniques que s'emprenen.

4. Propostes interdisciplinàries per a projectes de cooperació en matèria d'arxius

Tal com s'ha pogut constatar del cas d'estudi, els projectes de cooperació en matèria d'arxius, especialment quan tenen un abast internacional, es troben amb dinàmiques tant de caire sociocultural com geopolític que escapen del que s'entén que correspon, *a priori*, al camp d'actuació pròpiament arxivístic, però que inevitablement en condicionen la seva aplicació.

Per tal de transformar aquests reptes o condicionants externs en motors de canvi per a l'afinament dels projectes, i per tant millorar la qualitat de les intervencions arxivístiques, a continuació es detallen una sèrie de propostes de treball i elements a considerar. Són fruit dels aprenentatges extrets del cas d'estudi, de les reflexions i aportacions bibliogràfiques d'altres autors/es i de la posada en valor de les perspectives i les eines de treball antropològiques.

L'objectiu és que, en consonància amb el que s'ha anat suggerint en aquestes pàgines, puguin servir com a guia per cuidar la perspectiva sociocultural d'aquests projectes o, almenys, per introduir elements de reflexió personal i professional en les pràctiques que s'emprenen.

Així doncs, a continuació es detallen sis línies de treball que es podrien prendre en consideració:

- 1. Ampliar el focus de la fase prèvia d'investigació i disseny dels projectes: a banda de realitzar una prospecció de l'arxiu i la documentació, cal conèixer amb qui anem a treballar.**

Sempre que s'inicia una intervenció arxivística, sigui quin sigui el centre o institució, cal tenir en compte l'entorn organitzatiu en el que es treballarà, el tipus de documentació que es tractarà, els recursos disponibles o les necessitats concretes que justifiquen la intervenció, entre d'altres. Ja és ben conegut que la cultura organitzativa en la que s'emmarca cada centre d'arxiu és quelcom determinant i que cal abraçar si el que es pretén és executar actuacions realment efectives i duradores.

Ara bé, com hem vist, quan l'entorn sociocultural en el que s'han socialitzat i format els professionals cooperants és diferent respecte al dels receptors, poden ha-

ver-hi diferències essencials en la manera d'entendre i de practicar l'arxivística i altres aspectes que no poden ésser donats per suposat, de manera que no és suficient estudiar únicament l'estat de l'arxiu i la documentació que s'hi conserva.

Per mitjà de l'anàlisi del projecte de cooperació d'AsF amb l'Arxiu Nacional Sahrauí s'ha pogut constatar que l'estudi de prospecció previ al seu inici no va poder detectar alguns elements que foren importants pel projecte, com per exemple el perfil i els condicionants de la vida quotidiana de l'alumnat receptor de les formacions, el seu nivell de coneixement en la matèria o l'idioma mateix en el que podien comunicar-se. Per aquest motiu, el plantejament inicial de les formacions, el material preparat i la forma de transmetre'l va haver de ser redefinit d'un dia per l'altre.

Per tant, abans d'iniciar el projecte, pot ser convenient fer-se algunes preguntes i intentar respondre, per mitjà de la realització d'entrevistes, de la observació participant etnogràfica o de converses més informals, alguns aspectes sobre la societat i la cultura en la que habiten els/les interlocutors/es. No es tracta de realitzar una etnografia en profunditat sobre la població sinó d'estar atents a aquestes qüestions, perquè poden aportar

informació important pel projecte i les intervencions arxivístiques que es dissenyin.

Algunes preguntes que ens podríem fer a l'inici dels projectes són: amb qui treballarem? Com són els/les participants i per què estan vinculats a l'arxiu? D'on provenen? Quina és la seva realitat quotidiana? Quin tipus de formació tenen, si és que en tenen? Com ens podem comunicar? Coneixen l'arxiu? Com el veuen i valoren? Què són i per a què serveixen els arxius en aquesta societat? Què esperen d'ells?

A l'[Annex 2](#) s'adjunta una mostra del qüestionari enviat a l'Arxiu Nacional Sahrauí per a l'anàlisi del projecte, en el que es contemplen aquestes i altres preguntes més específiques sobre la seva realitat i experiència.

2. **Atendre als aspectes ètics implicats en el projecte.**

Relacionat amb el punt anterior, i tal com també han destacat altres autors/es, considerar el marc ètic dels projectes i traçar actuacions en el seu interior és fonamental per garantir que tot allò que es realitza és acceptat per la comunitat i es fa amb el degut respecte i consideració.

Per això, cal mostrar sensibilitat cap a aquestes qüestions i investigar tot allò relacionat amb el que s'entén que és i que no és correcte, observar conductes i la manera com s'estableixen les relacions entre els subjectes, assegurant que no es vulnere cap principi o codi social. Per exemple, es pot intentar esbrinar què s'entén per comportament de treball ètic, quina és la seva perspectiva sobre la propietat de la documentació i de les dades extretes de la recerca, o fins a quin punt estan disposats -si és que ho estan- a compartir i a divulgar la informació. Les respostes, junt amb el propi criteri professional, ens haurien d'ajudar a definir els límits del treball realitzat.

3. Observar, escoltar activament i crear espais de diàleg per buscar solucions pràctiques i creatives.

Durant el desenvolupament dels projectes és inevitable que apareguin dificultats, reticències i incomprendiments mútues. Per tal de comprendre millor les persones amb les que treballem, detectar l'origen dels malentesos i proposar solucions adients a cada circumstància, podem recórrer de nou a les tècniques etnogràfiques anteriorment descrites.

A més, és important trobar la manera d'encaixar aquest coneixement inferit de la comunitat amb les recomanacions professionals pròpies des de les quals se'ls as-

sessora, pensant en pràctiques de treball que puguin combinar ambdues aproximacions de manera creativa però rigorosa. És necessari, per tant, posar en pràctica la reflexivitat i l'esperit crític.

Per exemple, es pot investigar sobre l'existència de tradicions arxivístiques pròpies i estar atent al vocabulari i als conceptes que utilitzen els/les interlocutors/es, preguntant per noms i significats. Hem vist com en el cas del Sàhara, si bé per les seves condicions i especificitats històriques, i també pel fet de trobar-se en un estat incipient d'organització de l'arxiu, semblava que no hagués pogut desenvolupar una tradició arxivística pròpia, sí que es va descobrir que es distingia la documentació “viva” de la “morta”. Probablement una recerca amb més profunditat podria indagar en els implicacions socials que això té i si existeixen altres conceptes que il·lustren més formes d'entendre i de tractar la documentació. Aquesta informació podria servir, per exemple, per impartir formacions utilitzant el seu llenguatge, assegurant d'aquesta manera que s'entén el contingut formatiu i que encaixa bé amb el seu univers simbòlic.

Una altra mostra de solució creativa per donar resposta a les necessitats d'ambdues parts la plantejà un cooperant d'AsF mentre reflexionava sobre la dificultat relativa a l'enviament d'informes i memòries per donar compliment a les obligacions de justificació de des-

peses i portar un cert control sobre l'avançament del projecte. Tenint en compte el pes de la tradició oral en la població sahrauí, aquest cooperant plantejava que, probablement, en comptes de sol·licitar informes per escrit o en format de dades estructurades, es podria parlar amb ells directament i preguntar-los una sèrie de qüestions, i a partir d'aquesta informació elaborar els informes des de la mateixa associació.

També ens pot aportar molta informació atendre als processos d'avaluació documental que es realitzen directa o indirectament, si és que es realitzen, perquè d'aquí se'n pot inferir una informació molt il·lustrativa respecte al que es considera important de preservar i el que és eliminable, quins valors entren en joc i a quins motius responen.

4. Traçar un horitzó compartit i interpel·lar els punts d'encontre.

Pot donar-se el cas que les necessitats reals de la comunitat no siguin les mateixes respecte aquelles que percep la pràctica arxivística hegemònica. És més, com hem vist, l'experiència en recerca comunitària ha demostrat que no tothom necessita que els arxius funcionin de la mateixa manera ni persegueixin els mateixos

objectius, i per això cal estar atents i preguntar què és el més important de l'arxiu per cada comunitat, què necessiten respecte a la gestió documental, quins significats entren en joc, què són i com operen els documents en el seu context social, quins són els formats documentals predominants i per què, etc.

També cal tenir en compte que quan es tracta de projectes de cooperació moguts per la solidaritat internacional, hi ha una clara relació de desigualtat i una diferència d'objectius, formes de vida i perspectives entre la posició del/la cooperant solidari/ària i el/la receptor/a de l'ajuda. Per a que els projectes funcionin cal que ambdues parts s'impliquin i creguin en la feina realitzada, però també cal tenir clar quina posició, quins motius i quines expectatives hi ha al darrera de cada persona implicada. Si es té la sensació que no es comparteixen objectius i valors pot frustrar i desencoratjar als participants, i per això és important tenir present els punts d'encontre i les inquietuds compartides, i valorar com poden coexistir les finalitats i necessitats de cadascú.

5. Reforçar l'ancoratge en el territori i treballar la relació amb els interlocutors.

Un altre element essencial que s'ha pogut comprovar del projecte amb l'Arxiu Nacional Sahrauí és la importància dels/les interlocutors/es i de la relació que s'hi estableix, perquè això determina el ritme d'avançament i l'èxit de les tasques que s'emprenen.

Pot ocórrer, com hem vist, que l'interlocutor/a no sigui del tot adient, i que a més, tampoc sigui possible prendre determinades decisions. Pot ser necessari, per tant, enfocar-se en treballar la relació o buscar maneres d'afavorir la confiança i l'entesa. També, podria ser oportú estar en contacte i plantejar alguna reciprocitat amb altres associacions i cooperants en el territori, malgrat no es dediquin estrictament en l'àmbit arxivístic, per intercanviar impressions, experiències, coneixement i recomanacions sobre la realitat local i territorial. En el cas del Sàhara, per exemple, existeixen associacions catalanes i espanyoles d'amics del poble sahrauí que podrien encaixar-hi bé.

6. Crear un equip de treball transdisciplinari¹⁸

Per últim, pot ser molt convenient valorar la configuració d'un equip de persones i professionals de diferents

àmbits que puguin gestionar el projecte de forma conjunta, aportant i combinant la seva expertesa.

Aquest equip podria estar conformat, segons les possibilitats, per arxivers/es, antropòlegs/logues, historiadors/es, experts/es en cooperació, experts/es en el territori o la localitat, i també membres de la pròpia comunitat, com ara algun/a tècnic del propi arxiu o alguna figura social de rellevància que estigués disposat/da a col·laborar-hi.

Aquestes són només algunes idees que permetrien establir dinàmiques de treball més efectives, al impregnar els mètodes propis amb les perspectives i realitats locals i establir responsabilitats recíproques.

Algunes d'aquestes consideracions són més senzilles d'incorporar, d'altres requereixen de temps i pràctica, d'altres depenen de la realitat de cada projecte i territori i d'altres potser no tenen resposta. Sigui com sigui, el més important és cultivar una certa sensibilitat envers aquests temes, practicar la tenacitat i el sentit pràctic, i mantenir sempre una actitud reflexiva i (auto)crítica envers les accions que s'emprenen.

¹⁸ El terme *transdisciplinarietat* fa referència a la recerca basada en la combinació de perspectives no només de diferents disciplines acadèmiques (que seria la *interdisciplinarietat*), sinó també amb actors socials no acadèmics. En l'àmbit de la cooperació, per tant, és particularment interessant apostar per la creació d'equips de treball d'aquestes característiques.

5. Conclusions

En aquest treball s'ha plantejat un conjunt de reflexions al voltant de l'arxivística com a disciplina i les seves possibilitats d'aplicació en diferents contextos socials, a partir de l'anàlisi crítica dels projectes de cooperació internacional en matèria d'arxius i del diàleg amb l'antropologia social i cultural. Aquestes reflexions s'han estructurat per mitjà d'un marc teòric que revisa, en primer lloc, la història i el desenvolupament de la disciplina i les seves mancances epistemològiques; tracta, a continuació, els reptes i oportunitats que ofereix la interacció amb els anomenats *arxius comunitaris*; i proposa, finalment, la incorporació de plantejaments i mètodes de treball etnogràfics en aquests contextos de realització professional. Per contrastar aquestes reflexions, i com a cas d'estudi, s'ha analitzat el projecte de cooperació d'Arxivers sense Fronteres amb l'Arxiu Nacional Sahrauí, que ha permès comprendre en major profunditat què entra en joc en els projectes de cooperació internacional i les dificultats que apareixen en l'aplicació de les intervencions impulsades. Finalment, s'han proposat sis línies de treball que, a mode d'exemple, mostren el tipus de preguntes i de reflexions que caldria plantejar-nos en aquest tipus de projectes o similars.

La idea clau desenvolupada en aquestes pàgines és que, de la mateixa manera que tot treball arxivístic i tota aplicació de tècniques requereix d'una adaptació a l'organització on es pretén treballar, també els projectes de cooperació

requereixen d'un esforç de comprensió i adequació, tot i que a un nivell més profund i des d'un marc de comprensió més ampli. Per això, s'ha argumentat que és important tenir en compte els elements socioculturals i els sistemes ontològics de cada comunitat, perquè d'aquí emana el sistema arxivístic i el context de creació, recepció, ús, gestió i disposició de la documentació, i per tant d'aquí han de sorgir les actuacions que s'emprenen.

Una altra idea clau, relacionada amb l'anterior, és que cal entendre que els objectius, les prioritats i les necessitats de gestió de la documentació no tenen per què ser les mateixes a tot arreu, i que per tant s'ha d'anar en compte a l'hora d'aplicar tècniques, metodologies i conceptes estàndard, perquè aquests, de fet, responen a un determinat context de producció científica que no pot ser entès com a universal.

Per tant, s'ha suggerit que una flexibilització de les concepcions més clàssiques de l'arxivística, la introducció de la reflexivitat i la perspectiva crítica, i la incorporació d'algunes idees i mètodes de treball de ciències socials afins com l'antropologia, poden contribuir en l'assoliment dels objectius i propòsits identificats en cada projecte i circumstància.

Si bé el treball ha agafat com a referència l'activisme i els projectes de cooperació internacional, la sensibilitat antropològica aquí plantejada pot impregnar-se en molts més àmbits i escenaris arxivístics, perquè com a ciència basada en el diàleg i la comprensió sociocultural, és també una disciplina amb grans possibilitats d'aplicació. No només podem recórrer a ella quan es tracta de projectes d'abast internacional, o quan entren en contacte societats i cultures diferents, sinó que, de fet, dins de cada societat, dins de cada localitat, existeixen dinàmiques i concepcions socials dignes d'estudi, que tenen un reflex en cada arxiu, i que el (re)coneixement de les quals per part dels/les professionals de l'arxivística pot contribuir a millorar les tasques, activitats i funcions que s'hi realitzen.

Amb això no es pretén desdibuixar la professió o el seu objecte d'estudi, ni qüestionar els seus coneixements i procediments tècnics, sinó d'assegurar que es compleix amb la finalitat de l'arxivística en els termes en els que ho viu i ho concep cada comunitat.

A vegades aquest enfocament ens revelarà coses que incomodaran, bé perquè desestabilitzarà algunes certeses i bases de treball acceptades a dia d'avui, bé pels canvis que caldria implementar a nivell institucional i educatiu per poder-hi donar una resposta adequada. Però altres vegades ens ajudarà a definir finalitats i motivacions comunes, aportant una major claredat sobre el propi camp d'estudi i sobre el per què fem el que fem. Perquè tal com ha defensat sempre l'antropologia, comprendre als altres ens permet també comprendre'ns millor a nosaltres mateixos/es.

6. Bibliografia

6. 1. Fonts primàries

- Entrevista a Jordi Amigó. *87 min.* 2 de maig de 2023.
- Entrevista a Núria Carreras. *50 min.* 16 de maig de 2023.
- Entrevista a Blanca Verdaguer. *35 min.* 25 de maig de 2023.
- Entrevista a Joan Domingo. *55 min.* 5 de juny de 2023.
- Resposta de l'Arxiu Nacional de la República Democràtica Àrab Sahrauí al qüestionari sobre el projecte de cooperació. 30 de maig de 2023.
- Resposta d'Arxivers sense Fronteres al qüestionari sobre el projecte de cooperació. 21 de juny de 2023.
- Informe sobre la formació de archivos en la RASD (2007). Arxivers sense Fronteres.
- Informe de seguiment de l'arxiu de la RASD, l'arxiu d'informació i l'arxiu de la casa de la dona (2018). Arxivers sense Fronteres.
- Memòria 2006. Arxivers sense Fronteres. <https://arxivers.org/qui-som/#memories> [consultat: maig 2023]
- Memòria 2007. Arxivers sense Fronteres. <https://arxivers.org/qui-som/#memories> [consultat: maig 2023]
- Memòria 2008. Arxivers sense Fronteres. <https://arxivers.org/qui-som/#memories> [consultat: maig 2023]
- Memòria 2009. Arxivers sense Fronteres. <https://arxivers.org/qui-som/#memories> [consultat: maig 2023]
- Memòria 2010. Arxivers sense Fronteres. <https://arxivers.org/qui-som/#memories> [consultat: maig 2023]
- Memòria 2011. Arxivers sense Fronteres. <https://arxivers.org/qui-som/#memories> [consultat: maig 2023]
- Memòria 2012. Arxivers sense Fronteres. <https://arxivers.org/qui-som/#memories> [consultat: maig 2023]

- Memòria 2013. Arxivers sense Fronteres.
<https://arxiv.org/qui-som/#memories>
[consultat: maig 2023]
- Memòria 2014. Arxivers sense Fronteres.
<https://arxiv.org/qui-som/#memories>
[consultat: maig 2023]
- Memòria 2015. Arxivers sense Fronteres.
<https://arxiv.org/qui-som/#memories>
[consultat: maig 2023]
- Memòria 2016. Arxivers sense Fronteres.
<https://arxiv.org/qui-som/#memories>
[consultat: maig 2023]
- Memòria 2017. Arxivers sense Fronteres.
<https://arxiv.org/qui-som/#memories>
[consultat: maig 2023]
- Memòria 2018. Arxivers sense Fronteres.
<https://arxiv.org/qui-som/#memories>
[consultat: maig 2023]
- Memòria 2019. Arxivers sense Fronteres.
<https://arxiv.org/qui-som/#memories>
[consultat: maig 2023]

- Memòria 2020. Arxivers sense Fronteres.
<https://arxiv.org/qui-som/#memories>
[consultat: maig 2023]
- Memòria 2021. Arxivers sense Fronteres.
<https://arxiv.org/qui-som/#memories>
[consultat: maig 2023]

6. 2. Fonts secundàries

ALBERCH, Ramon; CARBONELL, Pilar; COROMINAS, Mariona; MARTÍNEZ, M. Carme; FÈLIX RONCERO, Maria; SABALL, Ramón; UREÑA, Laura (2003). “Archivists Without Borders, a challenge for international archival solidarity”. *Lligall*, 21, pp 303-3038.
<https://raco.cat/index.php/lligall/article/view/339577>

ANDERSON, Jane (2005). “Indigenous knowledge, intellectual property, libraries and archives: Crises of access, control and future utility”. *Australian Academic & Research Libraries*, 36 (2), pp. 85-97.
<http://dx.doi.org/10.1080/00048623.2005.10721250>

ASAD, Talal (1973). *Anthropology and the Colonial Encounter*. Ithaca Press, 281 p.
https://eclass.duth.gr/modules/document/file.php/KOM03214/ebooksclub.org_Anthropology_and_the_Colonial_Encounter.pdf

AUGÉ, Marc; COLLEYN, Jean-Paul (2006). “Comprender el mundo contemporáneo”. Dins: *Qué es la antropología*. Buenos Aires: Paidós, pp. 15-27.

BASTIAN, Jeannette; ALEZANDER, Ben (2009). *Community archives: The shaping of memory*. Londres: Facet Publishing, 320 p.

BOEL, Jens; CANAVAGGIO, Perrine; GONZÁLEZ QUINTANA, Antonio (2021). *Archives and Human Rights*. Londres & Nova York: Routledge, 352 p.
<https://doi.org/10.4324/9780429054624>

BOFILL, Carla; MARTÍNEZ, Mª Carme (2008). *Arxius i Cooperació. Deu anys d'Arxivers sense Fronteres*. Anglès: Imprinta Pagès, 110 p.

CASWELL, Michelle (2014a). “Inventing New Archival Imaginaries: Theoretical Foundations for Identity-Based Community Archives”. Dins: DANIEL, D. & LEVI, A. (eds.). *Identity Palimpsests: Archiving Ethnicity in the US and Canada*. Sacramento, CA: Litwin Books, pp. 35–55.
<https://escholarship.org/uc/item/8gv0v69b>

CASWELL, Michelle (2014b). “Community-Centred Collecting: Finding Out What Communities Want from Community Archives”. *Proceedings of the American Society for Information Science and Technology*, 51 (1), pp. 1–9.
<https://asistdl.onlinelibrary.wiley.com/doi/full/10.1002/meet.2014.14505101027>

CASWELL, Michelle; CIFOR, Marika (2016). “From Human Rights to Feminist Ethics: Radical Empathy in the Archives”. *Archivaria*, 81, pp. 23-43.
<https://archivaria.ca/index.php/archivaria/article/view/13557>

CIFOR, Marika; LEE, Jamie A. (2017). “Towards an Archival Critique: Opening Possibilities for Addressing Neoliberalism in the Archival Field”. *Journal of Critical Library and Information Studies*, 1, pp. 1-22.
https://www.academia.edu/31331613/Towards_an_Archival_Critique_Opening_Possibilities_for_Addressig_Neoliberalism_in_the_Archival_Field

COOK, Terry (1997). “What is past is prologue: A history of archival ideas since 1898, and the future paradigm shift”. *Archivaria*, 43, pp. 17–63.
<https://archivaria.ca/index.php/archivaria/article/view/12175>

COOK, Terry; SCHWARTZ, Joan M. (2002a). “Archives, Records and Power: The Making of Modern Memory”. *Archival Science*, 2, pp. 1-19.

COOK, Terry; SCHWARTZ, Joan M. (2002b). “Archives, Records and Power: From (Postmodern) Theory to (Archival) Performance”. *Archival Science*, 2, pp. 171-185.

COOK, Terry (2013). “Evidence, Memory, Identity, and Community: Four Shifting Archival Paradigms”. *Archival Science*, 13, pp. 95–120.

DE SOUSA SANTOS, Boaventura (2001). “Las tensiones de la modernidad”. Dins: *Foro Social Mundial; Porto Alegre, Otro mundo es posible*. Barcelona: El Viejo Topo, pp. 163-189.

DESCOLA, Philippe (2012 [2005]). *Más allá de la naturaleza y de la cultura*. Buenos Aires: Amorrortu Editores, 624 p.

DIRKS, John M. (2004). “Accountability, History, and Archives: Conflicting Priorities or Synthesized Strands?”. *Archivaria*, 57, pp. 29-49. <https://archivaria.ca/index.php/archivaria/article/view/12451>

DURANTI, Luciana; FRANKS, Patricia (2015). *Encyclopedia of Archival Science*. Rowman & Littlefield Publishers, 465 p.

EVANS, Joanne; MCKEMMISH, Sue; DANIELS, Elizabeth; MCCARTHY, Gavan (2015). “Self-determination and archival autonomy: Advocating activism”. *Archival Science*, 15 (4), pp. 337- 368. <https://doi.org/10.1007/s10502-015-9244-6>

FLINN, Andrew (2007). “Community histories, community archives: Some opportunities and challenges”. *Journal of the Society of Archivists*, 28, n° 2, pp. 151- 173. <https://doi.org/10.1080/00379810701611936>

FLINN, Andrew; STEVENS, Mary; SHEPHERD, Elizabeth (2009). “Whose memories, whose archives? Independent community archives, autonomy and the mainstream”. *Archival Science*, 9 (1), pp. 71-86. <https://www.semanticscholar.org/paper/Whose-memories%2C-whose-archives-Independent-autonomy-Flinn-Stevens/f05b42fb-5f2661a15460f092b18829b2ce34cd4a>

FLINN, Andrew (2011). “The impact of independent and community archives on professional archival thinking and practice”. Dins: HILL, J. (ed). *The future of Archives and Recordkeeping. A reader*. Londres: Facet Publishing, pp. 145-169.

FLINN, Andrew; STEVENS, Mary (2019). “Telling our own story: independent and community archives in the UK, challenging and subverting the mainstream”. Dins: BASTIAN, J. A. (ed.) *Community archives. The Shaping of memory*. Londres: Facet, pp. 3-27.

GENOVESE, Taylor R. (2016). “Decolonizing archival methodology: Combating hegemony and moving towards a collaborative archival environment”. *AlterNative*, 12 (1), pp. 32-42. https://www.academia.edu/42157499/Decolonizing_archival_methodology_Combating_hegemony_and_moving_towards_a_collaborative_archival_environment

GILLILAND, Anne; LAU, Andrew JM; LU, Yang; MCKEMMISH, Sue; RELE, Shilpa; WHITE, Kevin (2007). “Pluralizing the Archival Paradigm through Education: Critical Discussions around the Pacific Rim”. *Archives and Manuscripts*, 35: 2, pp. 10-39. <https://www.docsiy.com/en/pluralizing-the-archival-paradigm-through-education-critical-discussions-around-the-pacific-rim-civic-0115/6829068/>

GILLILAND, Anne; FLINN, Andrew (2013). “Community Archives: what are we really talking about?”. CIRN Prato Community Informatics Conference 2013: Keynote, pp. 1-23. https://www.monash.edu/_data/assets/pdf_file/0007/920626/gilliland_flinn_keynote.pdf

GILLILAND, Anne (2014). *Conceptualizing 21st-Century Archives*. Chicago: Society of American Archivists, 336 p.

GILLILAND, Anne (2017). “Chapter 1: Archival and recordkeeping traditions in the multiverse and their importance for researching situations and situating research”. Dins: GILLILAND, A., MCKEMMISH, S.; LAU, A. J. (eds.). *Research*

in the Archival Multiverse. Victoria Monash University Publishing, pp. 31-73.

GILLILAND, Anne; MCKEMMISH, Sue; LAU, Andrew J. (2017). *Research in the Archival Multiverse*. Victoria Monash University Publishing, 1064 p. <http://trove.nla.gov.au/work/204134231?q&versionId=224109412>

GILLILAND, Anne; VUKLIS, Vladan (2016). “Archival Activism: Emerging Forms, Local Applications”. Dins: FILEJ, B. (ed.) *Archives in the Service of People – People in the Service of Archives*. Maribor: Alma Mater Europea, pp. 14-25. <https://escholarship.org/uc/item/112790sz>

GIRALDO, Marta Lucia (2019). *Archivos vivos: documentar los derechos humanos y la memoria colectiva en Colombia*. Tesi Doctoral. María Pilar Cid Leal (dir.). TDX, 297 p. <https://www.tesisenred.net/bitstream/handle/10803/669950/mgl1de1.pdf?sequence=1&isAllowed=y>

GONZÁLEZ VARELA, Sergio Armando (2015). “Antropología y el estudio de las ontologías a principios del siglo XXI: sus problemáticas y desafíos para el análisis de la cultura”. *Estudios sobre las Culturas Contemporáneas*, vol. XXI (42), 39-64. <https://www.redalyc.org/pdf/316/31642649003.pdf>

GUBER, Rosana (2011). *La etnografía. Método, campo y reflexividad*. Buenos Aires: Siglo XXI Editores Argentina, 160 p.

HARRIS, Verne (1997). “Claiming Less, Delivering More: A Critique of Positivist Formulations on Archives in South Africa”. *Archivaria*, 44, pp. 132-141. <https://archivaria.ca/index.php/archivaria/article/view/12200/13217>

HOLBRAAD, Martin (2014). “Tres provocaciones ontológicas”. *Ankulegui*, 18, pp. 127-139.

JIMERSON, Randall (2007). “Archives for all: Professional responsibility and social justice”. *American Archivist*, 70 (2), pp. 252-281. <http://dx.doi.org/10.17723/aarc.70.2.5n20760751v643m7>

KAKALIOURAS, Ann M. (2012). “An anthropology of repatriation”. *Current Anthropology*, 53 (S5), pp. 210-221. <http://dx.doi.org/10.1086/662331>

KAPLAN, Beth (2002). “‘Many Paths to Partial Truths’: Archives, Anthropology, and the Power of Representation”. *Archival Science*, 1, pp. 209-220.

KETELAAR, Erik (2001). “Tacit Narratives: The Meanings of Archives”. *Archival Science*, 1, pp. 131-141.

KETELAAR, Erik (2012). “Cultivating archives: meanings and identities”. *Archival Science*, 12, pp. 19-33.

LATOURE, Bruno (2004 [1996]). “Crisis”. Dins: *Nunca fuimos modernos. Ensayo de Antropología Simétrica*. Buenos Aires: Siglo XXI Editores Argentina, pp. 14-30.

LÉVI-STRAUSS, Claude (1999 [1979]). “Raza e Historia”. Dins: *Raza y Cultura*. Madrid: Atalaya, pp. 37-104

MALINOWSKI, Bronislaw (1922). “Introducción: objeto, método y finalidad de esta investigación”. Dins: *Los argonautas del Pacífico Occidental*. Barcelona: Plantea-Agostini, pp. 19-42. <https://circulosemiotico.files.wordpress.com/2018/08/malinowski-bronislaw-los-argonautas-del-pacifico-occidental-vols-1-y-2.pdf>

NAKATA, Martin (2012). “Indigenous memory, forgetting and the archives”. *Archives and Manuscripts*, 40 (2), pp. 98-105. <http://dx.doi.org/10.1080/01576895.2012.687129>

NOVAK, Joy R. (2017). “Chapter 32: Examining activism in practice. Research Design for an Exploratory Study of the Practical Applicability of Archival Activism”. Dins: GILLILAND, A., MCKEMMISH, S., LAU, A. J. (eds.). *Research in the Archival Multiverse*. Victoria Monash University Publishing, pp. 968-997.

O’NEAL, Jennifer R. (2014). “Respect, recognition, and reciprocity: The protocols for Native American archival materials”. Dins: DANIEL, D. & LEVI, A. (eds.). *Identity palimpsests: Archiving ethnicity in the U.S. and Canada*. Sacramento, CA: Litwin, pp. 125-142.

OSORIO, César (2022). *Archivos y Derechos Humanos en Macondo. Tratamiento de los archivos del conflicto armado interno en las políticas transicionales en Colombia (2005-2017)*. Tesis Doctoral. Remei Perpinyà (dir.). TDX, 415 p. <https://www.tdx.cat/bitstream/handle/10803/687621/cos1de1.pdf?sequence=1&isAllowed=y>

PERPINYÀ, Remei; CID, Pilar (2020). “Memoria de la ciudadanía: preservación de archivos de movimientos sociales y movilizaciones ciudadanas”. Dins: *Profesional de la información*, v. 29, n. 6, e290610. <https://doi.org/10.3145/epi.2020.nov.10>

PLANES I ALBETS, Ramon (1992). “Mètode arxivístic i història dels arxius: els arxius municipals de Catalunya”. *Lligall*, n° 5, pp 11-39. <https://www.google.com/url?sa=t&rct=j&q=&esrc=s&source=web&cd=&ved=2ahUKEwiE2YyP5JfAhXJUKQEHZegCZEqFnoECAsQAQ&url=https%3A%2F%2Fwww.raco.cat%2Findex.php%2Flligall%2Farticle%2Fdownload%2F339324%2F430279%2F&usg=AOvVaw3NeLUYdKUT-p8lj0iYNJt8>

PORRAS, María Elena (2019). “La etnografía de los archivos: el Archivo colonial como instrumento de poder. Reflexiones para un estudio de caso en el Ecuador”. Dins: *Archivística sin fronteras*. Quito: Abya Yala, pp. 135-153. <https://repositorio.uasb.edu.ec/bitstream/10644/7424/1/Porras-Zu%C3%B1iga-Archivistica.pdf>

PORRAS, María Elena; ZÚÑIGA, Daniela (2019). *Archivística sin fronteras*. Quito: Abya Yala, pp. 135-153. <https://repositorio.uasb.edu.ec/bitstream/10644/7424/1/Porras-Zu%C3%B1iga-Archivistica.pdf>

ROSS, Fiona; MCKEMMISH, Sue; FAULKHEAD, Shannon (2006). “Indigenous Knowledge and the Archives: Designing Trusted Archival Systems for Koorie Communities”. *Archives and Manuscripts* 34, n° 2, pp. 112-151. <https://www.google.com/url?sa=t&rct=j&q=&esrc=s&source=web&cd=&ved=2ahUKEwjAn-6N7-D8AhWX-SPEDHbbEBgoQFnoECAwQAQ&url=https%3A%2F%2Fpublications.archivists.org.au%2Findex.php%2Fasa%2Farticle%2Fdownload%2F9869%2F9863%2F&usg=AOvVaw2rox6eYskXMKlegU87sl-Y>

RUIZ GÓMEZ, Vicenç. (2019). “L’arxiu com a eina de contrapoder ciutadà”. *Lligall*, núm. 43, pp. 20-49. <https://raco.cat/index.php/lligall/article/view/370182/482802>

SHEFFIELD, Rebecka (2017). “Community Archives”. Dins: EASTWOOD, T., MACNEIL, H. (eds.). *Currents of archival thinking*. Libraries unlimited, pp. 351-376. https://www.academia.edu/34949424/Community_Archives

SPIVAK, Gayatri Chakravorty (1988). “Can the Subaltern Speak?”. Dins: NELSON, C. & GROSSBERG, L. (eds). *Marxism and the Interpretation of Culture*. Londres: Macmillan, pp. 271-313. <https://jan.ucc.nau.edu/~sj6/Spivak%20CanTheSubalternSpeak.pdf>

STOLER, Ann L. (2010). “Archivos coloniales y el arte de gobernar”. *Revista Colombiana de Antropología*, 46(2), pp. 465-496. <http://www.redalyc.org/articulo.oa?id=105020003009>

THOMASSEN, Theo (2001). “A First Introduction to Archival Science”. *Archival Science*, 1, pp. 373-385.

THOMASSEN, Theo (2015). “Archival Science”. Dins: DURANTI, L. & FRANKS, P. (eds.). *Encyclopedia of Archival Science*. Rowman & Littlefield Publishers, pp. 84-86.

THORPE, Kristen (2017). “Chapter 30: Aboriginal community archives”. Dins: GILLILAND, A., MCKEMMISH, S., LAU, A. J. (eds.). *Research in the Archival Multiverse*. Victoria Monash University Publishing, pp. 900-934.

TICKTIN, Miriam (2015). “Los problemas de las fronteras humanitarias”. *Revista de Dialectología y Tradiciones Populares*, vol. LXX, nº2, pp. 291-297.

VIVEIROS DE CASTRO, Eduardo (2004 [1996]). “Perspectivismo y multinaturalismo en la América indígena”. Dins: SURRALLES, A. & GARCÍA, P. (eds.). *Tierra Adentro: Territorio indígena y percepción del entorno*. Copenhague: IWGIA, pp. 37-80.

WACQUANT, Loïc (2002). “Pensamiento crítico y disolución de la doxa”. *Archipiélago: Cuadernos de crítica de la cultura*, 53, pp. 83-88.

WHITE, Kevin (2017). “Chapter 11: Race and Culture. An Ethnic Studies Approach to Archival and Recordkeeping Research in the United States”. Dins: GILLILAND, A., MCKEMMISH, S., LAU, A. J. (eds.). *Research in the Archival Multiverse*. Victoria Monash University Publishing, pp. 352-381.

WOLF, Eric (2014 [1982]). *Europa y la gente sin historia*. México, D.F: Fondo de Cultura Económica, 600p.

ZAVALA, Jimmy; MIGONI, Alda A.; CASWELL, Michelle, GERACI; Noah, CIFOR; Marika (2017). “‘A process where we’re all at the table’: community archives challenging dominant modes of archival practice”. *Archives and Manuscripts*, 45 (3), pp. 202-215. https://www.academia.edu/34889836/_A_process_where_we_re_all_at_the_table_community_archives_challenging_dominant_modes_of_archival_practice

Antropologia: L'antropologia és la disciplina que estudia l'ésser humà d'una manera holística, reunint aquelles branques d'estudi relatives a la dimensió física i biològica dels humans i aquelles relatives a la dimensió sociocultural.

L'antropologia social i cultural, que és la que s'interpel·la en aquest treball, tracta la diversitat contemporània de les cultures humanes, prenent com a objecte d'estudi els grups humans i els fenòmens socials des d'un punt de vista complex, dinàmic i en continua redefinició. Les seves àrees d'estudi comprenen tot allò susceptible de ser entès i experimentat des de la condició humana: formes polítiques, econòmiques, religioses, jurídiques, simbòliques, filosòfiques o de parentiu, formes d'estructuració i jerarquizació social segons diferències ètniques, de gènere o de classe social, representacions corporals, pràctiques lingüístiques, processos tècnics, formes de coneixement, etc.

Degut als seus orígens històrics, l'antropologia és identificada sovint com una ciència especialitzada en l'estudi d'"altres societats", "primitives", "exòtiques" o enteses com a diferents a la "nostra". No obstant, al llarg de les dècades, els/les antropòlegs/logues han arribat a comprendre que aquesta diferència entre "nosaltres" i "els altres"

és fictícia, perquè res és veritablement extern o exòtic si s'entén que l'objecte d'estudi és l'acció social humana situada en entorns concrets de pràctica. Per això, actualment qualsevol societat i cultura humana és susceptible de ser estudiada des de l'antropologia, independentment del seu àmbit geogràfic, extensió o complexitat.

L'antropologia basa el seu potencial de producció de coneixement en la facultat que posseïm els humans de fer intel·ligible el comportament propi i el d'altres éssers humans, i per això és una ciència social eminentment reflexiva, que es fonamenta en les habilitats interpretatives de l'investigador/a i en la incorporació de les veus i les experiències de les persones estudiades.

Font:

- AUGÉ, Marc; COLLEYN, Jean-Paul (2006). "Comprender el mundo contemporáneo". Dins: *Qué es la antropología*. Buenos Aires: Paidós, pp. 15-27.
- "Qué es la antropología?". *Asociación de antropología del estado español*. <https://asaee-antropologia.org/antropologia/que-es-la-antropologia/> [consultat: maig 2023].

Arxivística: L'arxivística és la ciència acadèmica i disciplina aplicada que engloba l'estudi científic de la vinculació processual de la informació, com a producte i com a agent de les activitats, pensaments i emocions humanes en els contextos en els que opera. Estudia tant els propis documents, entesos en un sentit ampli, com el seu entorn de creació, gestió i ús dins un determinat context organitzatiu i sociocultural. Per això, les seves preguntes centrals són per què, com, i en quines circumstàncies els éssers humans creen, utilitzen, preserven i destrueixen documents, quin és el seu valor relatiu, i quines estratègies i instruments utilitzen per tal de documentar les seves vides.

L'arxivística proporciona una base científica per a la gestió documental i l'administració dels arxius, tant des d'una vessant teòrica com des d'una vessant metodològica pel disseny, gestió, ús i sostenibilitat dels processos informatius i dels sistemes de gestió documental. Per això, contempla una sèrie de processos tècnics que tenen l'objectiu de donar resposta a les necessitats de gestió de la documentació i la informació al llarg del seu cicle de vida, és a dir, des del seu disseny, creació, recepció, incorporació, gestió i ús, fins a la seva conservació o eliminació. Per a la gestió dels arxius i dels sistemes de gestió documental, independentment del seu contingut i productor, són fona-

mentals les tasques de classificació, descripció, selecció i avaluació de la documentació tractada.

Té una llarga tradició com a disciplina aplicada més que no pas com a ciència acadèmica, pel fet que la gestió dels arxius i el perfeccionament de les pràctiques professionals associades al seu funcionament és tan antiga com l'existència mateixa de documentació. Per això, és el resultat d'una tradició desenvolupada al llarg de segles de pràctica que només de manera relativament recent ha sigut objecte d'interès i investigació acadèmica. Associada en un principi amb la història i les humanitats, actualment comparteix una bona part del seu camp d'estudi amb la informàtica i les ciències i tecnologies de la comunicació.

Font:

- DURANTI, Luciana; FRANKS, Patricia (2015). *Encyclopedia of Archival Science*. Rowman & Littlefield Publishers, 465 p.
- PLANES I ALBETS, Ramon (1992). "Mètode arxivístic i història dels arxius: els arxius municipals de Catalunya". *Lligall*, nº 5, pp. 11-39.

Arxius comunitaris: Si bé és difícil aportar una definició precisa sobre els arxius comunitaris donada la variabilitat de les seves característiques, el terme generalment s'utilitza per designar aquells arxius originats en el sí d'una comunitat, sovint sense representació en els arxius oficials o institucionals. Donen resposta a la necessitat de recollir i preservar un cert patrimoni documental capaç de reflectir una identitat, una experiència o un interès compartit, a favor de la memòria col·lectiva de la comunitat i la seva transcendència. En aquests arxius, la participació activa de la comunitat en el procés de documentar i fer accessible la història del seu grup i/o localitat sol ser una característica definidora (*Per una definició més extensa, veure apartat 2.3*).

Font:

- DURANTI, Luciana; FRANKS, Patricia (2015). *Encyclopedia of Archival Science*. Rowman & Littlefield Publishers, 465 p.
- FLINN, Andrew; STEVENS, Mary; SHEPHERD, Elizabeth (2009). "Whose memories, whose archives? Independent community archives, autonomy and the mainstream". *Archival Science*, 9 (1), pp. 71-86.

- SHEFFIELD, Rebecka (2017). "Community Archives". Dins: EASTWOOD, T., MACNEIL, H. (eds.). *Currents of archival thinking*. Libraries unlimited, pp. 351-376.

Epistemologia: L'epistemologia és la branca de la filosofia que estudia la manera com adquirim, comprenem i validem el coneixement humà. El seu nom prové dels vocables grecs *epistēmē* ("coneixement") y *lógos* ("estudi" o "ciència"), i per això sovint és referida com la "ciència del coneixement", essent el coneixement científic com a tal el seu camp d'estudi. L'epistemologia busca respondre a la pregunta del què és possible arribar a conèixer i a través de quins mitjans i mecanismes. Per aquest motiu, pot combinar el seu camp d'estudi amb el de moltes altres disciplines, i serveix sovint com a base reflexiva perquè aquestes puguin pensar-se a sí mateixes.

Font:

- "Epistemología". *Enciclopedia Humanidades*. <https://humanidades.com/epistemologia/> [consultat: maig 2023].

Etnografia: L'etnografia és el mètode d'investigació basat en el treball de camp antropològic, tot i que també pot comprendre altres variants etnohistòriques com la recerca i l'anàlisi de documentació (en aquest últim cas, s'utilitza més aviat el terme *etnologia*). Durant el treball de camp, l'investigador/a participa en els escenaris vitals dels subjectes d'estudi i n'obté una experiència de socialització que posteriorment ha de descriure i interpretar. Les tècniques principals del mètode etnogràfic són l'observació participant i la realització d'entrevistes amb els subjectes d'estudi, uns components que acullen a la vegada una gran diversitat de pràctiques, portades a terme de manera flexible i sempre adaptada al context de recerca i al grup social estudiat. El procés metodològic de l'etnografia sol concloure en un text o producte narratiu que pren com a objecte les accions i les experiències humanes en entorns concrets, les presenta i les descriu d'una manera coherent i comprensible.

Font:

- GUBER, Rosana (2011). *La etnografía. Método, campo y reflexividad*. Buenos Aires: Siglo XXI Editores Argentina, 160 p.

- “Qué es la antropología?”. *Asociación de antropología del estado español*. <https://asaee-antropologia.org/antropologia/que-es-la-antropologia/> [consultat: maig 2023].

Eurocentrisme: L'eurocentrisme és un concepte que fa referència a l'actitud de jutjar o estudiar qualsevol fenomen des de l'òptica europea, considerant Europa com a centre de la història i de la civilització humana. Es tracta d'un biaix etnocèntric que impregna la manera d'entendre els esdeveniments històrics, les societats i les cultures de les poblacions humanes. Ha estat considerat un prejudici cognitiu i cultural, en la mesura que tracta les trajectòries no europees com a incompletes o deformades, i que per tant han de ser corregides o assimilades a la pròpia.

Font:

- PASTOR, Jaime (2012). “Eurocentrismo, europeísmo y eurofobia”. *Conceptos y fenómenos fundamentales de nuestro tiempo*. UNAM, Instituto de Investigaciones Sociales, pp. 2-13.

Fons documental: És el terme que designa el conjunt orgànic de documents d'una organització, família o individu que han estat produïts, reunits, rebuts o conservats com a resultat d'un procés orgànic que reflecteix les funcions i activitats del seu/va productor/a, i que es conserven pel seu valor administratiu, legal, històric o informatiu. Està estretament relacionat amb el concepte de *provinença*, en la mesura que aquesta determina la pertinença o no dels documents dins un mateix fons en base a la identificació del seu/va productor/a.

Un fons es diferencia del concepte de **col·lecció**, entesa com el resultat d'una acumulació artificial de documents de qualsevol provenença, amb independència dels processos orgànics i les activitats que els han generat.

Font:

- DURANTI, Luciana; FRANKS, Patricia (2015). *Encyclopedia of Archival Science*. Rowman & Littlefield Publishers, 465 p.

Incommensurabilitat: El terme *incommensurabilitat* és emprat en filosofia de la ciència per designar la impossibilitat de comparar dues teories quan no hi ha un llenguatge teòric comú, de manera que no es pot arribar a concloure quina és la correcta o la millor. Originàriament el concepte era utilitzat en les matemàtiques, i es referia a la manca d'una unitat comuna de mesura que permetés avaluar dues variables d'una forma directa i exacta.

És un terme també utilitzat en antropologia, especialment en l'antropologia de les ontologies, la línia de recerca que estudia sistemes de pensament diversos i ontologies de comunitats indígenes, per tal d'evidenciar la impossibilitat de reduir unes filosofies o formes d'entendre el món en els termes d'unes altres.

Font:

- “Incommensurabilitat”. *Wikiwand*.
<https://www.wikiwand.com/ca/Incommensurabilitat>
[consultat: maig 2023].
- “Incommensurabilitat”. *Wikisofia*.
<https://www.wikisofia.cat/wiki/Incommensurabilitat>
[consultat: juny 2023].

Observació participant: L'observació participant és un mètode d'investigació qualitatiu basat en la recollida d'informació per mitjà de l'observació i la participació de l'investigador/a en els esdeveniments socials que pretén estudiar. Es tracta d'una tècnica emprada principalment per l'antropologia social i cultural, tot i que també s'utilitza en sociologia, en psicologia social, en estudis de comunicació i en altres disciplines. En concret, consisteix en la immersió de l'investigador/a en el grup social que és objecte del seu estudi, en l'establiment d'una interacció social profunda amb els seus informants, i en l'observació i la participació activa en les seves activitats quotidianes. Per això, la tècnica pot comprendre un ventall de formes i d'activitats molt ampli, amb l'objectiu de captar i registrar totes aquelles expressions culturals (significats, comportaments, esdeveniments, tradicions, formes de

pensament, d'organització, de relació, d'acció, etc.) que caracteritzen al grup social, i posteriorment descriure-les i elaborar-ne una descripció coherent i fidedigna en el text o producte etnogràfic resultant.

Font:

- GUBER, Rosana (2011). *La etnografía. Método, campo y reflexividad*. Buenos Aires: Siglo XXI Editores Argentina, 160 p.
- “La observación participante”. *Universitat Oberta de Catalunya*. http://cv.uoc.edu/moduls/UW04_63030_00835/web/main/m2/v3.html [consultat: maig 2023].

Ontologia: És un concepte provinent de la filosofia que significa “estudi de l’èsser”. Com a branca d’estudi fonamental d’aquesta disciplina, s’interessa per la naturalesa de l’èsser i de l’existència, i té per objectiu descriure i categoritzar les entitats a partir de les seves propietats essencials i les relacions bàsiques que estableixen.

Des de l’antropologia, l’estudi de les ontologies versa sobre la manera en com els grups humans conceben la seva pròpia realitat, aprehenen els seus mons, descriuen els éssers que hi habiten i les relacions que s’hi estableixen. És el concepte central que es desenvolupa en l’anomenat “gir ontològic”, una línia de pensament que reconeix l’existència dels diferents principis classificatoris que poden crear els grups humans per concebre i interactuar amb els universos socials dels quals participen.

Des de les ciències i tecnologies de la informació, el terme s’utilitza per designar la codificació del coneixement i la definició de relacions entre conceptes d’un domini o àrea de coneixement determinats. Les ontologies són classificacions que s’utilitzen per categoritzar o agrupar la informació en classes, i que per tant s’apliquen en el disseny de sistemes computacionals, en webs semàntiques i en intel·ligència artificial.

En arxivística, el terme s’empra per a la descripció de documents en el marc de les normes i pràctiques de la descripció arxivística, com és el cas del model *Records in Contexts - Ontology* (RiC-O), desenvolupat pel Grup d’Experts en Descripció

d’Arxius (EGAD) del Consell Internacional d’Arxius (ICA). RiC-O proporciona un vocabulari genèric i unes regles formals per crear i enllaçar conjunts de dades, i permet descriure de manera coherent qualsevol tipus de recurs arxivístic.

Fonts:

- “Ontología”. *Enciclopedia Humanidades*. <https://humanidades.com/ontologia/> [consultat: maig 2023].
- GONZÁLEZ VARELA, Sergio Armando (2015). “Antropología y el estudio de las ontologías a principios del siglo XXI: sus problemáticas y desafíos para el análisis de la cultura”. *Estudios sobre las Culturas Contemporáneas*, vol. XXI (42), pp. 39-64.
- “Records in Contexts – Ontology”. *International Council on Archives*. <https://www.ica.org/es/records-in-contexts-ontology> [consultat: maig 2023].
- “Los archivos en un gráfico. La ontología de registros en contextos en el marco de las normas y prácticas de la descripción archivística”. *Biblioteca Nacional de España*. <https://www.bne.es/es/blog/biblioteconomia/2021/05/20/los-archivos-en-un-grafico-la-ontologia-de-registros-en-contextos-en-el-marco-de-las-normas-y-practicas-de-la-descripcion-archivistica> [consultat: maig 2023].

Postcolonialisme: El postcolonialisme és una línia d'investigació d'arrels filosòfiques i emmarcada en els estudis postmoderns que se centra en l'anàlisi crítica del fenomen del colonialisme i el seu impacte històric i social. El que distingeix a les aproximacions postcoloniales d'altres formes d'anàlisi és l'examinació que fan dels encontres interculturals, sempre de forma contextualitzada i tenint en compte les relacions de poder desiguals que s'hi estableixen.

Font:

- SHAMMA, Tarek (2009). "Postcolonial studies and translation theory". *MonTI: Monografías de Traducción e Interpretación*, nº 1, pp. 183-196. https://repositori.uji.es/xmlui/bitstream/handle/10234/12013/Shamma_Postcolonial.pdf?sequence=1&isAllowed=y

Postcustodialisme: És el terme utilitzat per designar un conjunt coherent de conceptes, models, teories i mètodes que donen cobertura d'una forma integrada a l'anàlisi i tractament dels documents paper i electrònics, dels docu-

ments conservats físicament en un espai i dels que estan en custòdia distribuïda, dels que es troben sota el control dels/les arxivers/es i les institucions, i dels que es troben fora del seu control en xarxes socials o plataformes en línia.

Es tracta d'un nou paradigma, sorgit a la dècada dels 80 entre la comunitat professional australiana, que pretén donar resposta a les necessitats de gestió integral de la documentació deixant enrere el paradigma clàssic, segons el qual els documents es conserven en repositoris o espais físics controlats pels/les arxivers/es, figures que actuen com a custodis i garants de la validesa de la documentació dins aquests ambients. Proporciona un nivell d'abstracció més gran per al pensament i l'anàlisi arxivístic, de manera que dona espai al plantejament de noves preguntes, noves respostes i fins i tot nous camps de recerca i aplicació de la disciplina.

Font:

- DURANTI, Luciana; FRANKS, Patricia (2015). *Encyclopedia of Archival Science*. Rowman & Littlefield Publishers, 465 p.

Postmodernisme: El postmodernisme és un concepte filosòfic desenvolupat durant la segona meitat del segle XX que s'associa amb un conjunt de moviments artístics, culturals, socials, polítics i filosòfics nascuts com a resposta crítica als paradigmes ideològics heretats de l'edat moderna. Es tracta d'un corrent de pensament molt heterogeni, però que parteix en essència de la crítica a una determinada manera d'entendre i de pensar el món, basada en el racionalisme, el positivisme, l'universalisme o l'androcentrisme, tots ells predominants en la producció científica occidental dels segles anteriors. El postmodernisme, tractat des de les ciències socials, convida a reflexionar sobre les grans metanarratives i conceptes suposadament universals (individu, ciència, raó, veritat, ordre, progrés, modernització), des de la convicció que tot coneixement està construït d'ideologies i estructures que són producte d'un moment històric i cultural determinat, i que per tant no poden ser considerades veritats universals o absolutes. Pel contrari, el postmodernisme entén la realitat i la veritat com a quelcom calidoscòpic, i per tant relatiu, divers, ambivalent i dinàmic.

Font:

- “Posmodernismo”. *Enciclopedia Humanidades*. <https://humanidades.com/posmodernismo/> [consultat: juny 2023].

Principi de respecte a l'ordre originari: És un principi fonamental de la teoria arxivística segons el qual els fons d'una mateixa procedència han de conservar la classificació establerta per l'organisme que els originà. En cas de desconèixer aquesta classificació, la tasca de l'arxiver/a consisteix en retrobar i aplicar l'ordre originari, preexistent, en el qual l'organisme ha anat configurant una determinada organització interna per desplegar les seves competències i activitats i ha anat generant, de manera paral·lela, la seva documentació.

Font:

- PLANES I ALBETS, Ramon (1992). “Mètode arxivístic i història dels arxius: els arxius municipals de Catalunya”. *Lligall*, nº 5, pp. 11-39.

Principi de respecte als fons: És un principi fonamental de la teoria arxivística segons el qual s'ha de respectar la unitat de procedència dels documents dins el seu fons, és a dir, dins el nivell superior d'agrupació de documents. Es tracta d'un principi estretament vinculat al principi de provenença i al principi de respecte a l'ordre originari.

Font:

- DURANTI, Luciana; FRANKS, Patricia (2015). *Encyclopedia of Archival Science*. Rowman & Littlefield Publishers, 465 p.

Principi de provenença: És un principi fonamental de la teoria arxivística segons el qual els documents produïts per una institució, família o individu, i per tant constitutius d'un fons documental, no poden barrejar-se amb els d'un altre. La idea fonamental d'aquest principi és que al mantenir units els documents generats per un productor/a es protegeix el seu context de creació, i per tant poden ser clarament identificats, analitzats i conservats.

Font:

- DURANTI, Luciana; FRANKS, Patricia (2015). *Encyclopedia of Archival Science*. Rowman & Littlefield Publishers, 465 p.

Records Continuum Model: És un model de gestió documental desenvolupat als anys 90 per la comunitat arxivera australiana, com a resposta a l'evolució de les discussions científiques sobre els reptes de gestió de documents i arxius electrònics. No es basa en el tradicional concepte del cicle de vida de la documentació, sinó que es tracta d'una aproximació holística que conceptualitza les interacci-

ons dels documents i els seus moments vitals a través de quatre dimensions i quatre eixos interrelacionats, sense distingir on comença i on acaba la seva creació, gestió i conservació. El model entén que els processos arxivístics per al tractament de la documentació poden ocórrer al llarg de l'espai i el temps en relació a múltiples variables i condicionants, i per tant preveu una continuïtat no lineal en el seu tractament.

Font:

- DURANTI, Luciana; FRANKS, Patricia (2015). *Encyclopedia of Archival Science*. Rowman & Littlefield Publishers, 465 p.
- “RecordsContinuum”. *Dictionary of Archives Terminology (SAA)*. <https://dictionary.archivists.org/entry/records-continuum.html> [consultat: maig 2023].
- “Records Continuum Model”. *Scholarly Community Encyclopedia*. <https://encyclopedia.pub/entry/33695> [consultat: maig 2023].

Sèrie documental: Una sèrie és un conjunt d'unitats documentals homogènies organitzades d'acord amb un sistema de gestió documental i de classificació, que es conserven com a unitat pel fet de ser el resultat d'una mateixa activitat o procés de formació, recepció o ús. En altres paraules, es tracta d'un conjunt de documents produïts de manera continuada i que responen a una mateixa activitat, assumpte o matèria. Per tant, ofereixen una informació seriada que pot ésser ordenada i relacionada sota un mateix títol. Sol ser la unitat bàsica a la que s'aplica la majoria de processos i polítiques per al tractament arxivístic. El conjunt de sèries documentals conforma un fons documental.

Font:

- DURANTI, Luciana; FRANKS, Patricia (2015). *Encyclopedia of Archival Science*. Rowman & Littlefield Publishers, 465 p.

Subalternitat: El terme *subaltern*, en els estudis postcoloniais i en la teoria crítica, designa a les poblacions colonials que es troben social, política i geogràficament fora de la jerarquia del poder d'una colònia. Per Gayatri Chakra-

vorty Spivak, una de les autores més referents en la teoria postcolonial, el terme descriu un espai de diferència, les classes socials més baixes i altres grups socials desplaçats als marges d'una societat, als que no se'ls reconeix, o en molt poca mesura, ni veu ni capacitat de decisió.

Des de la teoria marxista, Antonio Gramsci va encunyar el terme per identificar els grups socials exclosos i desplaçats de les institucions socioeconòmiques, negant d'aquesta manera les seves veus polítiques.

Font:

- ALABARCES, Pablo; AÑÓN, Valeria (2016). "Subalternidad, pos-decolonialidad y cultura popular: nuevas navegaciones en tiempos nacional-populares". Versión 37, 13-22a. Dins: *Memoria Académica*. http://www.memoria.fahce.unlp.edu.ar/art_revistas/pr.9876/pr.9876.pdf
- SPIVAK, Gayatri Chakravorty (1988). "Can the Subaltern Speak?". Dins: NELSON, C. & GROSSBERG, L. (eds). *Marxism and the Interpretation of Culture*. Londres: Macmillan, pp. 271-313.

Annex 2. Qüestionari sobre el projecte de cooperació d'Arxivers sense Fronteres amb l'Arxiu Nacional Sahrauí

79

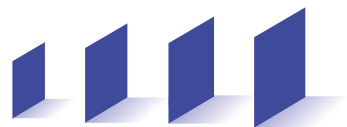

A continuació es presenta una mostra del qüestionari enviat a l'Arxiu Nacional Sahrauí i a Arxivers sense Fronteres per a l'anàlisi del projecte de cooperació seleccionat com a cas d'estudi. Es tracta de preguntes pensades i consensuades amb AsF que responen específicament, en contingut i en forma, a la realitat de l'Arxiu Nacional Sahrauí i l'estat del projecte. No obstant, les preguntes poden servir també com a exemple per a futurs projectes de cooperació i grups de treball que precisin de la proposta desenvolupada en aquest treball.

- 1. Què és el més important de l'Arxiu Nacional per a vosaltres?**
- 2. Veieu reflectits aspectes de la vostra cultura a l'arxiu?**
Sí / No
Per què?
- 3. Us agradaria que la població sahrauí utilitzés l'arxiu com un espai cultural o nacional de referència?**
Sí / No
- 4. Creieu que treballant a l'arxiu esteu contribuint en la memòria històrica de la població sahrauí?**
Sí / No
Com s'hi contribueix des de l'arxiu?
- 5. Creieu que el vostre Govern reconeix la importància que té el vostre arxiu?**
Sí / No
- 6. Quins documents creieu que són més importants dels que conserveu a l'arxiu?**
- 7. Quines dificultats us trobeu en els processos de transferència de documentació?**
- 8. Considereu necessari que els arxivers que venen a ajudar-vos coneguin mínimament la vostra cultura?**
Sí / No
- 9. Hi ha coses que heu d'enviar a Arxivers sense Fronteres i que no enteneu per què (informes, fotografies, dades, quantitats)?**
Sí / No

- 10. Hi ha parts de l'arxiu o documents que preferiríeu no ensenyar a persones estrangeres?**
Sí / No
Per què?
- 11. Quines tècniques o consells arxivístics que heu rebut de les formacions us semblen més difícils d'entendre?**
- 12. Us agradaria que en les formacions que rebeu en arxivística es tinguessin en compte també les vostres tradicions culturals, a més de les recomanacions professionals?**
Sí / No
Podeu esmentar-ne algunes?
- 13. Us sembla convenient que vinguin a visitar-vos a l'arxiu i tenir un contacte presencial amb Arxivers sense Fronteres regularment?**
Sí / No
- 14. Què valoreu més de les visites presencials d'Arxivers sense Fronteres a l'Arxiu?**
- 15. Considereu que a mesura que passa el temps va millorant la situació de l'arxiu i la relació amb Arxivers sense Fronteres?**
Sí / No
- 16. Espai per escriure altres observacions o inquietuds relacionades.**

Publicació conjunta

Associació de Professionals
de l'Arxivística i la Gestió de
Documents de Catalunya

**Arxivística
i Gestió
de Documents**
Escola FUAB
Formació

Aquesta obra està subjecta a llicència Creative Commons Reconeixement-NoComercial-SenseObraDerivada 4.0 Espanya (<https://creativecommons.org/licenses/by-nc-nd/4.0/legalcode.es>). Es permet la reproducció total o parcial i la comunicació pública de l'obra, sempre que no sigui amb finalitats comercials, i sempre que es reconegui l'autoria de l'obra original. No es permet la creació d'obres derivades.